

Een geschiedenis van 100 jaar Betondorp

Rogier Schravendeel

Inhoudsopgave

Inleiding	
1. Voor Betondorp bestond	1
<i>Het begin</i>	
<i>De Watergraafsmeer</i>	
2. De bouw van Tuindorp Watergraafsmeer	7
3. Sociaal leven voor de oorlog	11
<i>De bibliotheek</i>	
<i>Het verenigingsgebouw</i>	
<i>De socialisten</i>	
<i>De communisten</i>	
<i>Joods Betondorp</i>	
<i>De katholieken</i>	
<i>De protestanten</i>	
<i>Kunstenaars</i>	
4. De bezetting	23
5. Opmaat tot de koude oorlog	27
6. Nieuwe tijd	31
7. Intermezzo: licht in de duisternis	37
8. Dieptepunt	39
9. Herstel en opmaat tot nieuwe bloei	43
Beroemde Betondorpers	47

Inleiding

Betondorp bestaat in 2024 alweer 100 jaar. Ter gelegenheid daarvan maakte ik een website www.betondorp100.nl met daarop een geschiedenis van het dorp. Dit boekje geeft daar een samenvatting van, inclusief een aantal biografieën en anekdotes. Deze zijn natuurlijk niet zonder meer representatief te noemen voor de geschiedenis van Betondorp. Vooral de meer spectaculaire voorvallen hebben dit boekje gehaald. De gewone mensen in Betondorp waren voor zover mij bekend altijd gelukkig en tevreden in het relatief uiterst rustige dorp en hebben mogelijk zelfs nooit iets van deze voorvallen bemerkt. Maar toch waren er ook druktemakers, politici, querulanten, ruziezoekers, messiassen van allerlei allooi, moordenaars en mensen met een artistieke inslag, die van zich lieten horen in de pers. Juist zij hebben dit boekje weten te bevolken, dat echter louter bedoeld is als aanprijzing van de website www.betondorp100.nl, waarop het hele verhaal van 100 jaar Betondorp te lezen valt.

In het boekje is een vouwblad met een quiz opgenomen waarbij dieper op de geschiedenis in wordt gegaan. De persoon die de meeste vragen goed beantwoordt en inlevert via schravendeel.r@gmail.com (het is ook toegestaan het ingevulde formulier te fotograferen en (leesbaar!) te appen aan 0630347176.) ontvangt, ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van Betondorp, een waardebon van 100 euro voor café De Avonden. Bij gelijkspel wordt geloot. De winnaar ontvangt tevens de titel Buurthistoricus van Betondorp. Over de uitslag wordt niet gecorrespondeerd.

Ik realiseer me dat dit eenvoudig boekje niet werkelijk recht doet aan de uitgebreide en gecompliceerde geschiedenis van Betondorp. Maar omdat er voor zover mij bekend nog geen wat meer uitgebreid boekje is over de geschiedenis van het dorp, moet de lezer mij maar vergeven. Mogen er anderen komen die een meer gedetailleerde geschiedenis van het dorp schrijven. Ik wil hierbij enige mensen danken die mij geholpen hebben bij de tot standkoming van dit boekje, zowel bewust als onbewust. Dat zijn Margrietha Reinders, Eric Meursing, Eugène Weusten, Gatske Mazurel, Nel Bakker, Ingrid Wijnstroot, Fred Scheepmaker, Justus Vermeulen, Maartje van Dijk, Rody Hofkamp, Andy Knijpinga, Daan van Pagee, Linda van der Meulen, Cor Rijlaarsdam, Frank Stork, Greg Sarton, Jan Mens, Annie du Crocq, Paul Klijn, Brigitte, Ayche, Sharon, Zineb,

Simon, Karel, Liesbeth, Bronno Elgar, Carleen, Anikó, Mike, Els, Marco, Mieke, Jo-Ann Watson, Peter Klos, Marion Nagel, Jannie Leenders en Erwin Matzer, om de belangrijkste te noemen. Neem me niet kwalijk wanneer ik je ten onrechte niet in dit rijtje heb opgenomen en stuur me ter correctie een mailtje via schravendeel.r@gmail.com.

De meeste foto's in dit boekje zijn afkomstig van de Beeldbank van het Amsterdams stadsarchief. Onze dank voor het mogen gebruiken hiervan. Ook willen wij de mensen danken die ons informatie aangereikt hebben. De meeste dank is natuurlijk voor u, lezer van dit boekje, voor de moeite die u neemt om het ook daadwerkelijk door te nemen.

Ik wens u allen veel plezier bij het lezen van dit boekje. Wij danken onze sponsors.

Rogier Schravendeel

Betondorp Bloeit

Buurtkerk Betondorp Bloeit , het allerkleinste kerkje van Nederland in mooi Betondorp ondersteunt van harte de uitgave van dit boekje over Betondorp. Wij zijn trots op dit bijzondere buurtje met haar eigenzinnige bewoners en willen

hen en hun voorgeschiedenis eren. In Betondorp , vergeten hoekje van Amsterdam, zijn veel prachtige verhalen begonnen!

Margrietha Reinders , buurtdominee van Betondorp

1. Voor Betondorp bestond

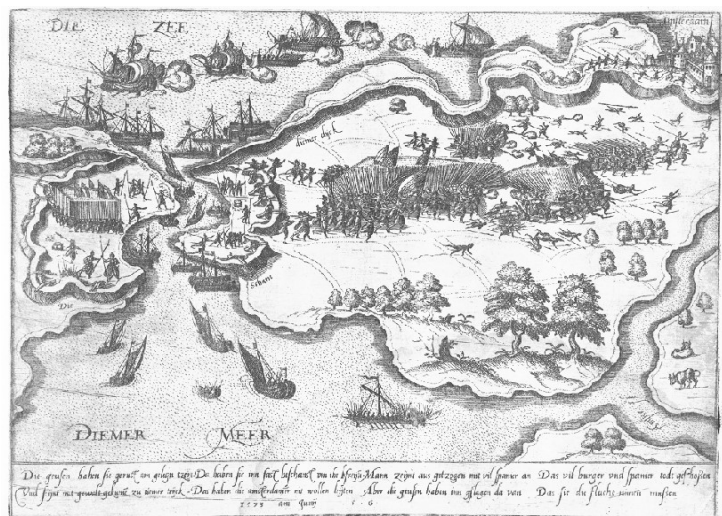
Het begin

Lang geleden was er, waar nu Betondorp ligt, alleen maar moeras, aan de rand van de zee. Wel woonden er soms mensen in deze zompige omgeving, hier en daar op een duin of een verhoging. Bij de aanleg van de NoordZuidlijn werden zelfs resten van bewoning in de Nieuwe Steentijd gevonden, zo'n 4600 jaar geleden, en ook enige overblijfselen uit de Romeinse tijd. En ook daarna zal deze of gene hier nog wel rondgedobberd hebben. We hebben er alleen geen kennis van.

De serieuze ontginning van de omgeving van Amsterdam start rond het jaar 1000. Oudste kern is Diemen, waar de Diemenaren al in de elfde eeuw op een drie meter hoge terp wonen. Nog voor het jaar 1200 wordt door landontginners, die vanuit richting Utrecht komen, de dijk tussen Amsterdam en Diemen gebouwd. Amsterdam wordt een belangrijke plaats na de aanleg van een dam in de Amstel in dertiende eeuw, en tussen Amsterdam en Diemen ontstaat ook het dorp Oetewael (Houtewael), dat min of meer ter hoogte van het huidige Artis aan de Sint Anthonisdijk – de huidige Zeeburgerdijk - ligt.

De Diemermeer – later de polder Watergraafsmeer – is het gevolg van een doorbraak van de genoemde nieuwe zeedijk tussen Oetewael en Diemen. Deze zou rond 1200 hebben plaatsgevonden. Er ontstaat een groot meer in de polder. Later, in 1422, breekt de dijk nog een keer door, op ongeveer dezelfde plek, en daar ontstaat het kleinere Nieuwe Diep, dat achter de Indische Buurt en de Watergraafsmeer ligt en nog steeds gevuld is met water. De laatste grote doorbraak van de dijk vindt plaats in 1651, gedurende de Sint Pietersvloed. In de inmiddels drooggelegde polder, die dan Watergraafsmeer genoemd wordt, staat dan tijdelijk ruim een meter water. Maar nu lopen we op de tijd vooruit.

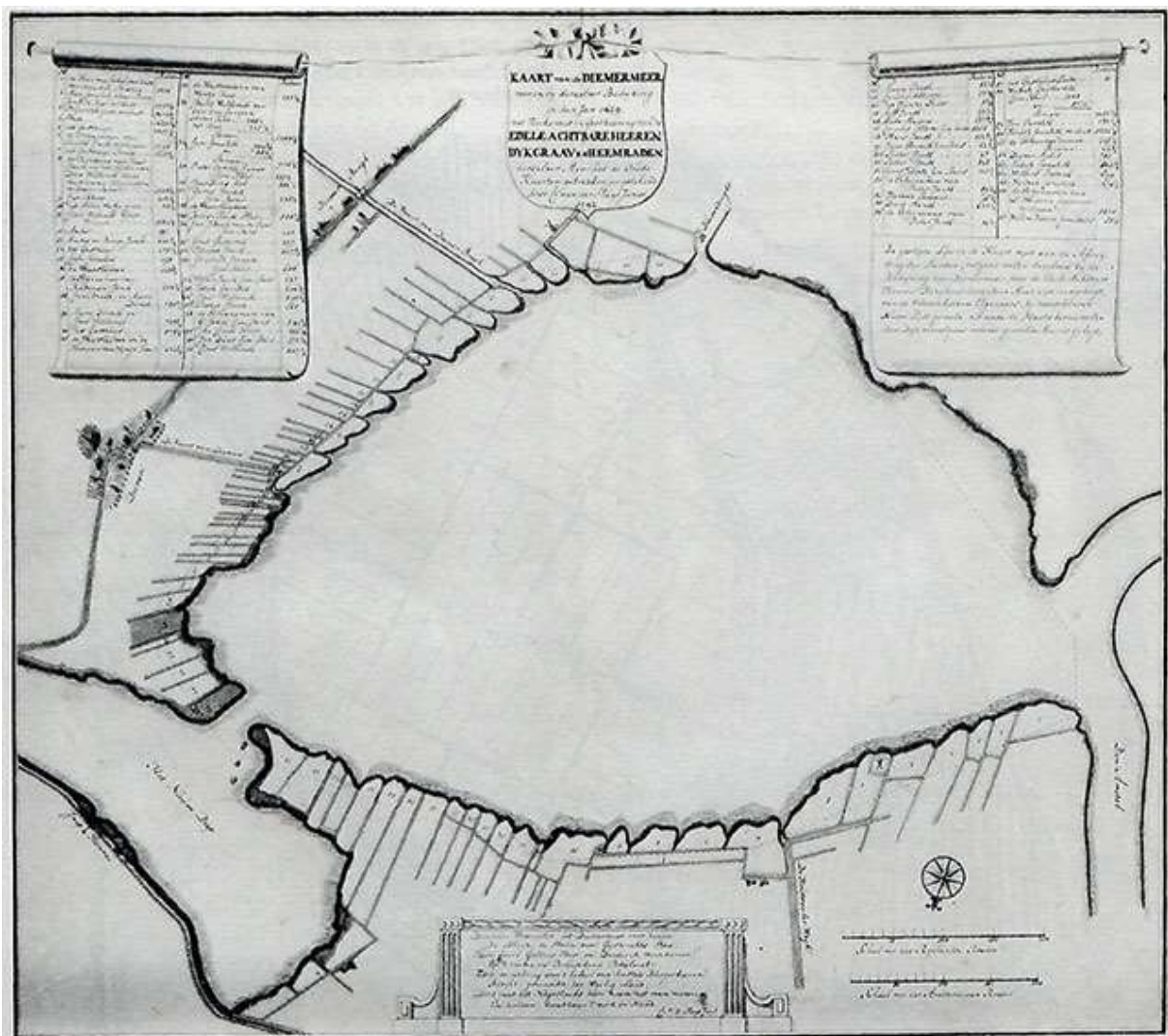
In de zestiende eeuw wordt de Diemermeer omringd door landbouwpercelen. Er wordt gevist op het meer en er is ook een pontje. In 1573 heeft de Diemermeer een belangrijke rol in de Slag om de Diemerzeedijk. De protestantse geuzen proberen al een tijdje Amsterdam te veroveren. Ze komen van Diemen en proberen via de Diemerzeedijk naar Am-

Figuur 1 Slag om de Diemerzeedijk

sterdam te komen. Amsterdam, dat op dat moment nog Spaansgezind is, verdedigt zich met man en macht, en weet zich in eerste instantie de geuzen van het lijf te houden door een lichte vloot de Diemermeer op te sturen, en ook een vloot het IJ op, zodat de vijand zowel vanaf het land bestreden kan worden als vanaf meer en zee. Zo worden de geuzen teruggeslagen. Uiteindelijk moet Amsterdam enige maanden later toch capituleren, wegens voedselgebrek.

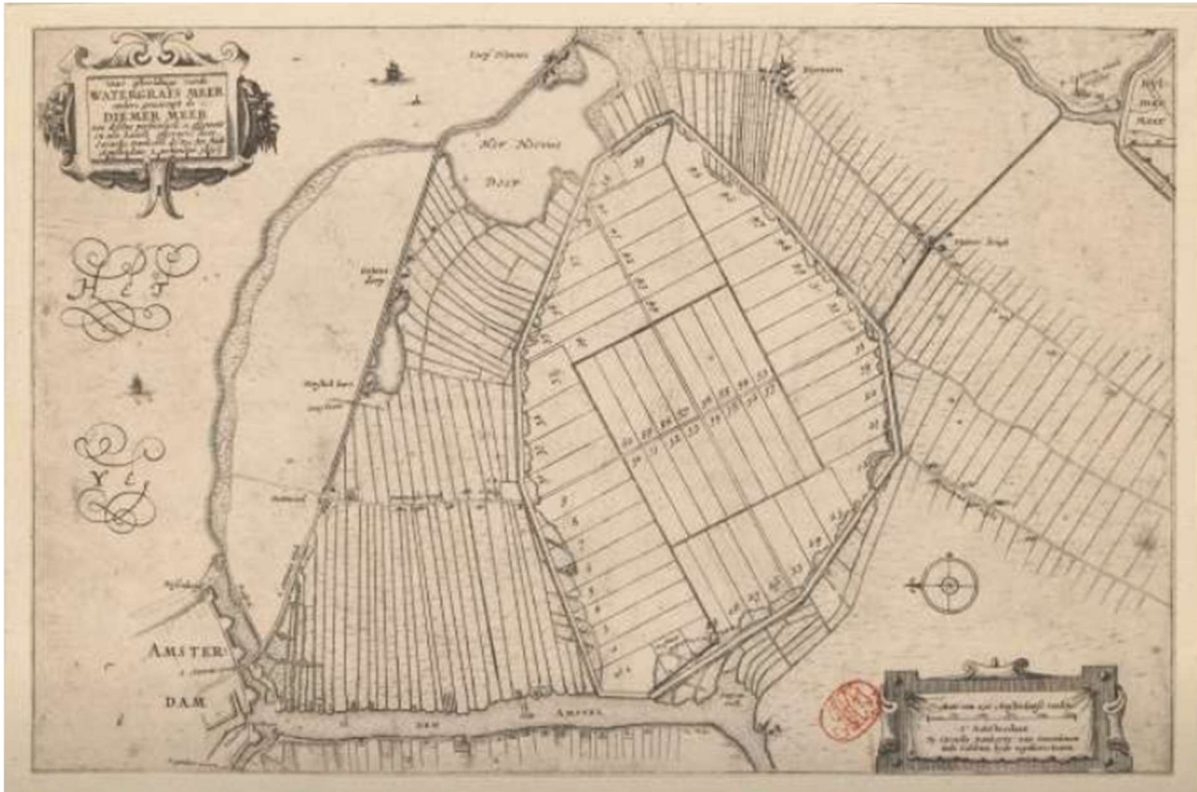
De drooglegging van de Watergraafsmeer vindt in de jaren 1627-1629 plaats. Al in de zestiende eeuw – 1559 - zijn er tamelijk ver uitgewerkte plannen. Dat heeft er onder andere mee te maken dat de oever van het meer niet stabiel is, en afbrokkelt, zoals hieronder te zien is op een kaart van vlak voor de drooglegging.

Figuur 2 Afbrokkelende oevers

De vroedschap van Amsterdam is opdrachtgever van de drooglegging. Via een ringvaart wordt het uit het meer gepompte water afgevoerd naar het Amstel. Mogelijk zijn op de drooggevalen bodem nog schepen of soldaten gevonden uit de slag op de Diemermeer. We weten hier weinig van. Het drooggevalen gebied

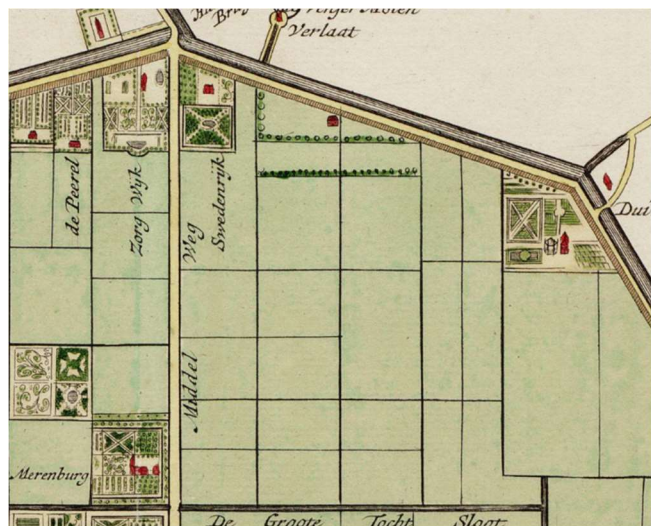
wordt verkaveld. Dat is goed te zien op een kaart uit 1631 hieronder. Het meer wordt inmiddels drooggehouden door zeven molens. De aangelegde percelen worden per veiling verkocht, waarbij mensen die al een stukje land aan het voormalige Diemermeer hebben liggen, voorrang hebben.

Figuur 3 Verkaveling Watergraafsmeer

De Watergraafsmeer

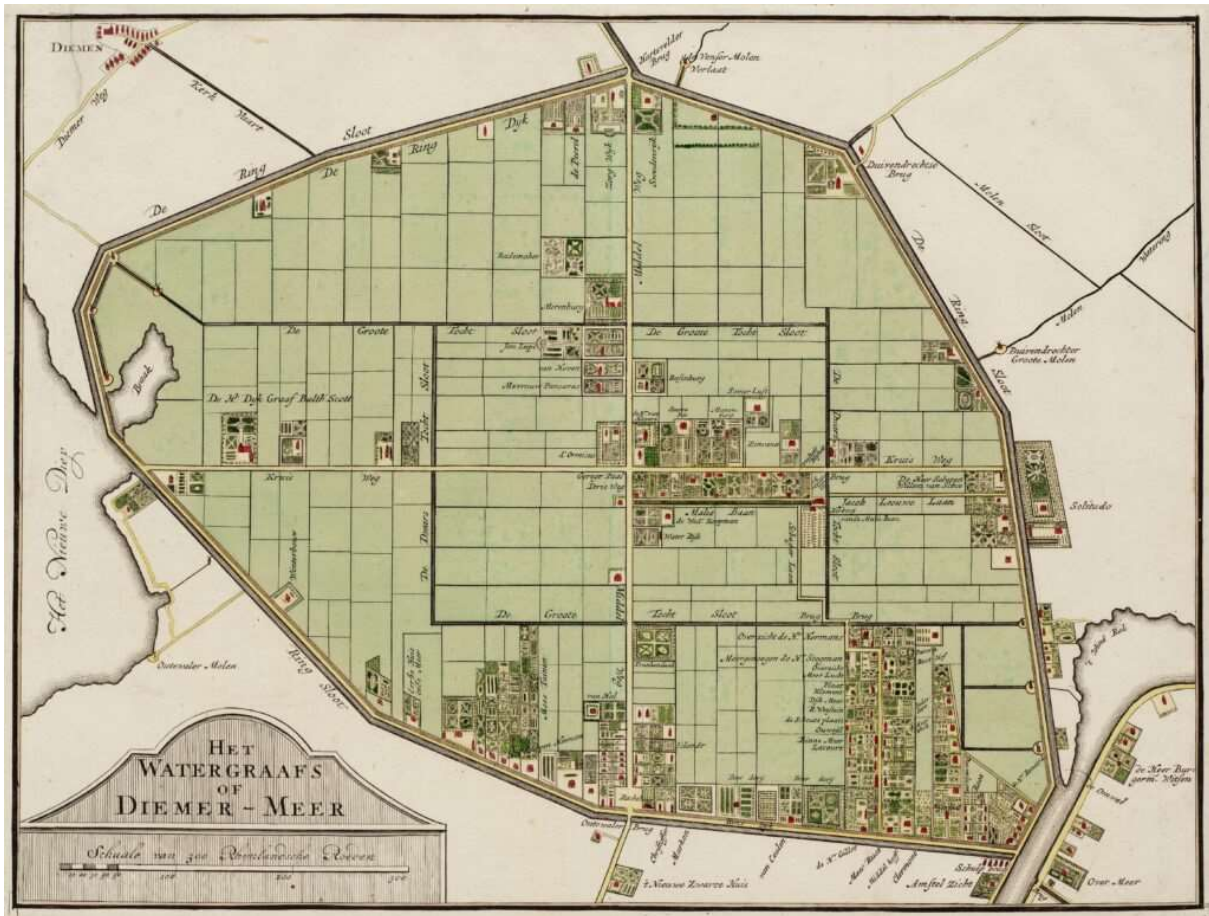
Het bouwen van landhuizen in de Watergraafsmeer begint al vlak na drooglegging. Eerste landhuis is Het Vischkaantje. Het dateert al uit 1641. Landgoed Sweedenrijk, dat zo'n beetje op de locatie van het huidige Betondorp ligt, dateert van ongeveer 1700. Ook ligt er een landhuis meer oostelijk waarvan wij de naam niet wisten te achterhalen. In de eerste helft van de achttiende eeuw staat de Watergraafsmeer vol met landhuizen, zoals goed te zien is op onderstaande kaart uit 1725, Het Verheerlykt Watergraafsmeer, van Daniël Stoopendaal. Maar ergens begint de

Figuur 4 Sweedenrijk

Verheerlykt Watergraafsmeer, van Daniël Stoopendaal. Maar ergens begint de

klad er in te komen: de nieuwe rijken beginnen het elders te zoeken, vooral langs de Vecht.

Figuur 5 Landhuizen in de Watergraafsmeer

De Watergraafsmeer heeft dan al geen gunstige reputatie meer. Het land is diep gelegen – maar liefst 5,5 meter onder de zeespiegel – en is daarmee ongezond: het optreden van de zogenaamde intermitterende koorts in het zomerseizoen. Langzaam maar zeker verandert de Watergraafsmeer in de negentiende eeuw dan ook in boerenland, met hier en daar nog een enkel landhuis. De gemeente Watergraafsmeer is, na vanaf 1812 door Napoleon aan Diemen te zijn toegevoegd, sinds 1817 zelfstandig. Het gelijknamig dorpje aan de Ringdijk heeft zelfs een eigen stadhuis, waarvoor het uit 1777 daterende rechthuis gebruikt wordt. Verder bestaat de gebied grotendeels

Figuur 6 De Gooische Moordenaar

uit lege polder met boerderijen hier en daar. In 1886 wonen er maar 500 mensen. Langzaam maar zeker begint echter de buitenwereld zich aan de Watergraafsmeer op te dringen.

Zo wordt in 1880/1881 het spoorlijntje van de Gooische Stoomtram aangelegd, een tramlijn van Amsterdam naar Laren. De Gooische Stoomtram wordt ook wel de Gooische Moordenaar genoemd, omdat in de tijd maar liefst 117 mensen omkwamen door een botsing met het stille gevaarte. Door de Gooische Stoomtram wordt het gebied geopend voor reizigers met openbaar vervoer, die op diverse haltes langs de Middenweg kunnen uitstappen.

Figuur 7 Bestemmingsplan Watergraafsmeer

En dan is er de Gemeente Amsterdam, die dringend behoefte aan grond heeft, om uit te kunnen breiden. Deze zoektocht vindt trouwens niet alleen in het oosten, maar in alle windrichtingen plaats. In 1896 slaagt Amsterdam er in, na een verwoede strijd met de gemeente Nieuwer-Amstel, de gehele Over-Amstelse polder te annexeren. Daarmee is de Watergraafsmeer een interessante optie als volgend slachtoffer geworden, want al rond 1920 is deze polder – door met name de bouw van de Oosterparkbuurt, Dapperbuurt, Indische Buurt en Transvaalbuurt, alweer praktisch volgebouwd. De Gemeente Watergraafsmeer onder haar laatste burgemeester J.W. de Wit voelt de bui hangen en doet haar uiterste best om aan de greep van Neerlands hoofdstad te ontkomen, onder andere door het

opstellen van een eigen bestemmingsplan in 1906, waarbij de polder grotendeels door bebouwing wordt opgevuld voor maar liefst 200.000 bewoners.

Helaas voor Watergraafsmeer blijkt dit bestemmingsplan niets meer dan een doodstuip. Er komt nu zelfs een voorzichtige samenwerking op gang tussen Amsterdam en Watergraafsmeer. In 1921 is het dan zover, en de Gemeente Watergraafsmeer wordt opgeslokt door Amsterdam, dat haar grenzen nu tot Diemen uitbreidt en daar ook het begerig oog op slaat. Tot die uitbreiding is het echter tot op de dag van vandaag niet gekomen. Wel werd onlangs ook het hartstochtelijk tegenspartelend Weesp gegrepen.

Figuur 8 Het einde van de Watergraafsmeer

Op 31 december 1920 wordt de Gemeente Watergraafsmeer plechtig begraven. Het triomferende Amsterdam is nu aan zet.

2. De bouw van Tuindorp Watergraafsmeer

De Gemeente Amsterdam heeft, ook vanwege de gezamenlijke voorbereidende periode, niet lang nodig om tot de aanleg van Betondorp over te gaan. Vanwege de invoering van het algemeen vrouwenkiesrecht weet de S.D.A.P., onder leiding van Wibaut ('*Wie bouwt? Wibaut!*') en Monne de Miranda in 1921 de grootste fractie in de Amsterdamse Gemeenteraad te worden. De S.D.A.P. bouwt in die jaren niet alleen voor de arbeider, maar ook voor haar eigen prestige als nieuwe machtsfactor in Amsterdam. En het tuindorp is een typisch socialistische uitvinding: stadswijken met een typisch dorps karakter, bedoeld voor arbeiders, met lage eens-gezinswoningen met voor- en achtertuin waar men zich na gedane arbeid op huiselijke wijze kan ontspannen, en dat graag zonder drank en onder goedwillend

Figuur 9 Inspecteur constateert betonrot

toezicht van opzichters van Gemeente en woningbouwverenigingen. Zo ontstaan in de eerste helft van de twintigste eeuw in Amsterdam Tuindorp Oostzaan, Tuindorp Watergraafsmeer, Tuindorp Nieuwendammerham (Vogelbuurt), Tuindorp Nieuwendam, Distel-dorp, de Vogelbuurt, de Van der Pekbuurt, Tuindorp Buiksloot, Floradorp, Bloemenbuurt en Tuindorp Amstelstation.

Voor de bouw van Tuindorp Watergraafsmeer wordt gekozen voor het materiaal beton, een nieuwe toepassing in de volkshuisvesting. Bijzonder is dat in Amsterdam het materiaal beton als eerste wordt toegepast in Tuindorp Oostzaan en niet in Tuindorp Watergraafsmeer. Tuindorp Oostzaan heeft in de volkswijk echter niet de naam Betondorp gekregen, en Tuindorp Watergraafsmeer wel. Dat is altijd iets mysterieus, maar zal ongetwijfeld ook te maken met de meer grootschalige inzet van beton in het Tuindorp van de Watergraafsmeer, ook al wordt het dorp niet geheel in beton gebouwd, maar slechts ongeveer de helft. Bekende architecten worden ingezet om van het dorp een paradepaardje te

maken, waarvan Dick Greiner de beroemdste is. Niet iedereen is even gelukkig met het gebruik van beton als bouw materiaal. Uiteraard ziet de concurrent, de baksteenindustrie, een en ander somber in. Maar ook de communisten, die zich in 1909 losgemaakt hebben van de S.D.A.P. en sinds 1918 onder de naam Communistische Partij Nederland door het leven gaan, zijn uitgesproken tegenstander van de betonexperimenten van hun socialistische concurrenten en doen daar luidruchtig kond van in hun lijfblad de *Tribune*, waarvoor Betondorper Gerard van het Reve Senior schrijft. Een groot probleem is de vochtigheid die in sommige woningen optreedt, doordat de muren onvoldoende ademen en het vocht van binnen neerslaat. Hierdoor komt schimmel op de muren te staan. Een ander probleem is de betonrot, waardoor brokken beton loskomen en de wapening zichtbaar wordt. De C.P.N. zal tot het einde van haar bestaan met een zekere triomfantelijkheid blijven klagen over het socialistische experiment Betondorp: hadden zij het altijd al niet gezegd? Hoe dit allemaal ook zij, het eindresultaat ziet er natuurlijk in eerste instantie zonder meer schitterend uit, zoals te zien op een viertal foto's hieronder uit 1928, van Bernard F. Eilers.

Het bijzondere van het Betondorp dat op deze wijze in korte tijd uit de grond gestampt wordt, is het controlesysteem door gemeentelijke overheid en woningbouwverenigingen. Ongeveer de helft van de woningen is van de gemeente en de andere helft van de corporaties. Er zijn inspecteurs en controleurs in dienst, die niet alleen de kwaliteit van de woningen controleren en de huurpenningen langs de huizen komen ophalen, maar ook het gedrag van de bewoners in de gaten houden.

Daarom zal het wegvallen van de invulling van die bevoogdende overheidsrol vanaf de jaren zestig – waarover straks meer - zo'n verwarrende invloed hebben. Men is gewend dat men beschermd en betutteld wordt. En in ruil daarvoor woont men in een prachtige omgeving. Wanneer vanaf de jaren zestig de bescherming minder wordt maar het dorp ook allerlei faciliteiten één voor één verliest, wordt de basishouding er in eerste instantie niet één van zelf initiatief nemen. Daaraan is men niet gewend. Eerder ontstaat een sfeer van verongelijkheid. Waarom wordt er niet beter voor ons gezorgd? We hadden toch een deal? Dit verklaart dan weer het roemruchte kankeren der Betondorpers, waar het dorp later in de geschiedenis zo bekend om is. Overigens gaat deze basishouding natuurlijk niet voor alle Betondorpers op die de overgang van de perfecte verzorging naar meer eigen verantwoordelijkheid meemaken. Maar voor veel ouderen zal deze overgang een bittere tegenvaller zijn geweest.

3. Sociaal leven voor de oorlog

Voor Betondorp worden door de Amsterdamse woningdienst alleen geschoolde arbeiders en ambtenaren uitgekozen. Al te armen en a-socialen werden bewust geweerd. Dit in verband met nare ervaringen in Amsterdam West, waar minder degelijke arbeiders de nieuwe woningen binnen korte tijd geruineerd hadden.

Figuur 10 Advertentieblad uit 1926

Met de voltooiing van het dorp, waarin in eerste instantie kerk noch kroeg te vinden is en de helft van de huurwoningen gemeentewoning is, en de andere helft van diverse woningbouwverenigingen, arriveert ook de middenstand, en met de middenstand ook het huis-aan-huisblad. Hierboven een exemplaar van *Het Betondorp. Nieuws- en advertentieblad*. Het originele krantje (uit 1926) is in het IISG te vinden. Er hebben meerdere advertentiebladen bestaan voor

Betondorp, waarin regelmatig ook nieuws over wat er op lokaal niveau speelt in het dorp is opgenomen, maar er zijn bijna geen exemplaren meer van terug te vinden: alles is weggegooid. Wie nog een doos met dergelijke oude kranten op zolder zou hebben staan mag ons bellen! Ook hebben wij belangstelling voor latere kranten, zoals *Weekblad Betondorp*, *Betondorp-Nieuws*, de *Betondorper*, de *Nieuwe Betondorper*, de *Nieuwsbrief Betondorp* en wat voor bladen er nog maar meer verschenen mogen zijn. Er zijn voor de oorlog bijna 60 winkels in het dorp. Ook trekken er vele venters door de straten. Tot in de jaren negentig zullen de eieren- en aardappelboer langs de deuren komen met hun producten.

Bibliotheek

De trots van Betondorp zijn wel de bibliotheek en het verenigingsgebouw. De arbeider dient zich te ontwikkelen en de bibliotheek, waarvan hier enige foto's uit 1928, is het hart van het dorp. Het schitterend gebouw van Dick Greiner kent een eigen leeszaal en uiteraard kan met ook boeken ontlene. Ik sprak onlangs nog een Betondorpse, die de sluiting van de bibliotheek op zaterdag 9 februari 2008 nog steeds het ergste vindt dat het dorp ooit is overkomen.

Figuur 11 Leeszaal

In de jaren zeventig wordt het inmiddels sterk vervallen bibliotheekgebouw dichtgetimmerd – het dorp maakt gebruik van de bibliobus - en dreigt zelfs

gesloopt te worden. Dit gaat gelukkig uiteindelijk niet door en in 1985 wordt het pand weer geopend. In 2008 valt het doek dan definitief, na grote tegenstand van bewoners, waaronder het Comité Behoud Bibliotheek Betondorp, waarin voormalig Betondorper Karel van het Reve en anderen geld stortten. Het mocht niet baten.

Vandaag de dag zit Dynamo in het pand. Het is niet gemakkelijk een geschikte bestemming te vinden voor het zeer karakteristieke gebouw, maar het heeft veel potentie voor de toekomst als het absolute hart van Betondorp.

Verenigingsgebouw

Het Verenigingsgebouw, ook van Dick Greiner, is een ander buitengewoon fraai gebouw aan de Brink.

Hier vergaderen in de jaren twintig en dertig de meest uiteenlopende verenigingen en politieke partijen (waaronder de S.D.A.P., C.P.N., de Algemeene

Diamantbewerker Bond A.N.D.B., de Schildersgezellenbond, de Algemeene Nederlandschen Bond van Handels- en Kantoorbedienden, de Proletarische Vrouw, de Nieuw-Malthusiaanse Bond, de Stem des Volks afd. Betondorp, Kinderkoor de Kleine Stem, De wapens neder, het Nationaal Arbeidssecretariaat, de Dageraad, Nachaliël, de Vereeniging van Arbeiders-Radio-Amateurs, de Buurtvereniging Amsterdam-Oost, Speeltuinenvereniging Oost, Volksuniversiteit Amsterdam afd. Betondorp, de Nederlandsche Vegetariërsbond, de Alarmgroep, de Padvindes, de O.S.P., de R.S.P., de Jongeren Vredes Actie); het gebouw wordt ook gebruikt als synagoge voor de kleine Joodse gemeenschap van Betondorp. Het gebouw heeft een benedenzaal en een bovenzaal, zoals te zien hieronder op foto's uit 1930.

De socialisten

Betondorp is een socialistisch experiment en de S.D.A.P. haalt er traditiegetrouw een hoog percentage stemmen. In 1935 stemt bijvoorbeeld 55% van de kiezers op de partij. In 1960 is dat nog een beetje meer op de opvolger van de S.D.A.P., de Partij van de Arbeid: 60%. Rechtse partijen hebben weinig in het dorp te zoeken. Wel zijn er christelijke stemmers. De verkiezingsstrijd is altijd fel in het dorp, en het is daarbij in de jaren twintig gebruikelijk de straten te beschilderen. Karel van het Reve herinnerde zich in 1989 nog dat 1926 of 1927 de meeste huizen van Betondorp in verkiezingstijd kartonnen bordjes hadden staan met de naam Gerhard daarop, de kandidaat voor de S.D.A.P. De familie van het Reve was andersdenkend en steunde de communisten. In die tijd was er een heel bijzondere manier van het trekken van aandacht voor de eigen kandidaten. Het was namelijk in Betondorp niet toegestaan om aanplakbiljetten in te zetten of op muren te schilderen. Wat echter wonderlijk genoeg wel was toegestaan, was het beschilderen der straten, die dan ook door veel stemmers voor de voorkeur

uitbundig beschilderd werden met de naam van eigen partij en kandidaat, gebruik makend van sjablonen. De agenten van het dorp leidden in dat kader in verkiezingstijd de autobussen tijdelijk om, om de verf te laten drogen en er geen grote bende van te laten komen.

Figuur 12 Verkiezingsstrijd in 1935

De socialisten vieren jaarlijks samen met de communisten 1 mei, met rode vlaggen, een meiboomedans en een optocht van de A.J.C., de Arbeiders Jeugd Centrale. Deze traditie zal nog tot ver na de oorlog doorgaan, maar is voor zover ons bekend vandaag de dag verdwenen. Het bessefeest is geen socialistische traditie, maar een feest dat woningbouwvereniging Eigen Haard van oudsher voor de kinderen organiseerde. Er werd ook een bessekoninkin gekozen.

De communisten

Waar de socialisten in Betondorp hun heilstaat binnen het kapitalistisch systeem gevonden hebben en van een rustig leventje met een voor- en achtertuintje genieten, zijn de communisten van Betondorp in de jaren twintig en dertig nog steeds uit op een revolutie in Sovjet-stijl. Dat levert een grote animositeit op tussen beide groepen. Betondorp kent een aantal bekende communisten, zoals de vader van Karel en Gerard van het Reve, Gerard van het Reve senior, die ook wel onder de auteursnaam Vanter bekend stond – we zullen in dit boekje nog

wel vaker van dat gezin horen, maar ook Annie (Hanna Jacoba) Averink, groot vertrouweling van Paul de Groot. Betondorpse Annie is 17 jaar oud wanneer ze in 1930 vanuit de Communistische Jeugdbond de Zaaier uitgezonden wordt naar een internationale ontmoeting van pioniers in Berlijn. Zowel Annie als de familie van het Reve behoren tot de Betondorpse communistische cel 801.

Annie wordt als groot talent in de communistische beweging gezien en ze is zeer

Figuur 13 Annie Averink

ondernemend. Wanneer de pioniersontmoeting in Berlijn afloopt, reist Annie, die het als kind uit het eerste huwelijk van haar moeder niet zo fijn had thuis, onverwacht in haar eentje met een Russisch schip vanaf Hamburg verder naar Leningrad en van daar naar pionierskampencomplex Artek, in de Krim. Hier leert ze de latere Nederlandse C.P.N.-partijvoorzitter Paul de Groot kennen, die ook voor het eerst in het buitenland is. Blijkbaar maakt Annie ook hier een uitstekende indruk. Ze wordt van 1933 tot 1935 door de partij naar de Leninschool gestuurd, in Moskou, waar het internationale kader van de sovjet-communistische partij geschoold wordt in het marxistisch-leninisme, maar ook in meer praktische vakken als bijvoorbeeld spionage. Daar zal ze later haar voordeel mee doen.

Na terugkeer in Nederland moet Annie weer gewoon aan het werk – ze werkt in een atelier voor lampenkappen – maar haar echte leven speelt zich binnen de communistische partij af. Zo wordt zij in 1939 aangesteld om om infiltranten binnen de Communistische Jeugdbond te identificeren; ‘Gegnerarbeit’ wordt dat genoemd. Daarnaast reist ze Nederland door, om het samenwerkingsverband tussen Nazi-Duitsland en de Sovjet-Unie uit te leggen: beide landen hebben zojuist Polen geïnnexeerd. In de Tweede Wereldoorlog duikt Annie onder en wordt actief als ‘mevrouw Bakker’. Ze houdt zich bezig met verzetswerk en krijgt daarbij steeds meer verantwoordelijkheden: niet alleen het verspreiden van de illegale krant *De Waarheid*, maar ook het geven van instructies voor gewapende verzetsacties. Na de oorlog is Annie een getrouw volgeling van communistisch voorman Paul de Groot. Ze blijft meestal achter de schermen.

De meeste bewoners van Betondorp zullen weten dat de familie van het Reve lange tijd op drie verschillende adressen in de Ploegstraat woonde, waar vader Gerard van het Reve senior voor de *Tribune*, het dagblad van de C.P.N., schrijft en later communistische romans publiceert, in een ouderlijk huis dat in diverse romans van zoon Gerard Reve terugkwam (onder andere *De avonden* – 1947 - en *De ondergang van de familie Boslowits* – 1950). Wat weinigen echter weten, is dat de latere communistenvreter en Leidse hoogleraar Karel van het Reve al in 1932 op de Ploegstraat op 11-jarige zijn eerste artikel in het communistische dagblad *De Tribune* schrijft, over de zegeningen van het communistische jeugdkamp, onder het pseudoniem Karel Beton. Later is hij er natuurlijk heel anders over gaan denken.

Joods Betondorp

Betondorp had, zoals de meeste lezers wel zullen weten, onder andere aan de hand van mijn boekje *Joods Betondorp*, voor de oorlog enige honderden joodse inwoners, van wie het merendeel door de nationaalsocialisten om het leven gebracht werden. Er woonden veel Joodse diamantbewerkers in Betondorp. De meer religieuze onder hen hadden een eigen religieus joods leven. Er was een kleine sjoel in het dorp, die in het Verenigingsgebouw samen kwam en die tot aan de Tweede Wereldoorlog functioneerde. Een van de meer bekende joodse inwoners van Betondorp – en ook betrokken bij de sjoel - is Mozes Gans, de vader van Isaac Gans, die directeur van de Joodsche Invalide was en op die manier ook een goede relatie had met de beroemde volksrabbijn Meijer de Hond (foto hiernaast), die aan de basis had gestaan van deze inrichting.

Figuur 14 Volksrabbijn Meijer de Hond

Verder kwam de laatste gazzen (voorzanger) van de Indische Buurt, Samuel Verdoner, ook uit Betondorp.

De katholieken

De katholieken in Betondorp zijn al eerder aanwezig in het dorp, maar hebben vanaf 1936 een officiële eigen kerk in Betondorp, die is gevestigd in de linker vleugel van de Roosenburgschool op het Zuivelplein. Het kerkje wordt op 21 februari 1936 ingewijd. Er zit een bijbehorend klooster bij. De katholieken moeten wel: er is geen ruimte voor een kerkgebouw in het socialistisch dorp. Gerard Reve, die later zelf zou overgaan tot de katholieke kerk, herinnert zich

dat de broeders bijzonder slecht te eten kregen en beweert in zijn boek *Moeder en Zoon* dat er zelfs scheurbuik onder hen was uitgebroken, vanwege het uitsluitend eten van andijvie uit het zout. Toen de broeders in hun wanhoop, tegen het gezag van hun overste in, alle Keulse potten met andijvie door de plee hadden gespoeld, zou er een verstopping op het Zuivelplein zijn ontstaan, zodat het plaveisel door gemeentearbeiders moest worden opengebroken. Of het waar is, weten we niet, maar het is een fraai verhaal.

De eerste eigen geestelijke van Betondorp is pater A.J. Vriens, die lange tijd aan de parochie verbonden zal blijven. In 1952 werd toch nog een eigen kerkje van de katholieken geconsacreerd: het witte kerkje aan de Zaaiersweg. Dat kerkje, dat al enige tijd niet wit meer is, en waar de Engelstalige katholieke gemeenschap in kerke, werd onlangs na 70 jaar trouwe dienst verkocht. Het enige kerkgebouw dat vandaag de dag nog

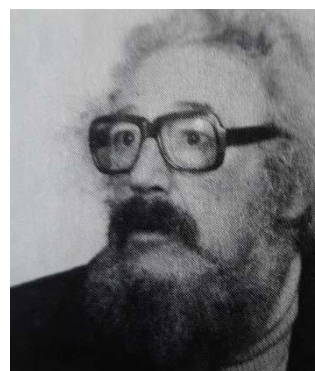

Figuur 15 Het Witte Kerkje vlak na oplevering

in Betondorp als kerk functioneert ligt ook aan de Zaaiersweg, maar aan het begin: de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen, volgelingen van Joseph Smith en aanhanger van het *Boek van Mormon*, die pas vanaf 1963 werd gebouwd. In tegenstelling tot die van de katholieken heeft deze kerk van oudsher weinig directe verbinding met de buurt, maar is vooral regionaal gericht.

De protestanten

De Nederlands Hervormde kerk zal zich nooit als officiële kerk in Betondorp vestigen. Hervormde gelovigen uit Betondorp kerken lange tijd in Diemen, en later in de Emmakerk, vandaag de dag De Bron, waar de fusie van een aantal Nederlandse protestantse kerken gevestigd is, de P.K.N. Wel heeft de Nederlands Hervormde kerk in de jaren vijftig in een van de scholen – Zuivelplein 11 - een eigen ruimte, Meerboei geheten, waar de Hervormde Jeugdraad vergadert onder voorzitterschap van dominee H. Aalbers. De Jeugdraad probeert door een dubbeltjesactie aan een eigen gebouw te komen, maar voor zover ons bekend is daar niets van gekomen; in ieder geval niet in Betondorp.

Vanuit de P.K.N.-kerk De Bron is tegenwoordig *Betondorp Bloeit* actief in Betondorp. Zij zitten in het Brinkhuis en

Figuur 16 H. Aalbers op latere leeftijd

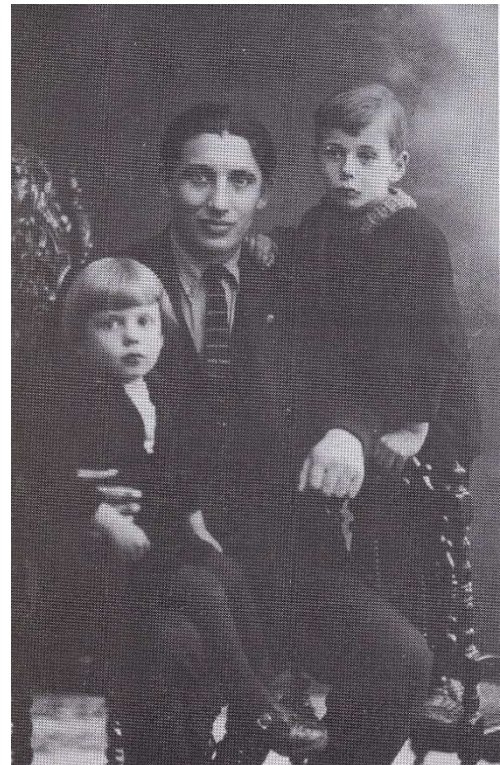
hebben als enige instelling in Betondorp de uitgave van dit boekje ondersteund, waarvoor nogmaals onze hartelijke dank. Sinds zeer kort is er ook een zogenaamde Huiskamer van het Leger des Heils in Betondorp te vinden. Gereformeerden hebben zich nooit in Betondorp gevestigd.

Kunstenaars

Opmerkelijk veel kunstenaars hebben in Betondorp gewoond, waaronder schrijvers, illustratoren, beeldend kunstenaars en musici. Bekendste schrijver is misschien Gerard (van het) Reve, die met zijn oudere broer Karel, de latere hoogleraar en tevens schrijver van meer documentaire boeken zoals *Met twee potten pindakaas naar Moskou*, opgroeit op drie adressen in de Ploegstraat. Karel is de oudste en populairste van de twee broertjes. Samen met zijn broer Gerard zit hij bij de communistische jeugd, genaamd de Vrije Brigade.

Broertje Gerard van het Reve Jr. op zijn beurt had het niet gemakkelijk in Betondorp. In een interview uit 1968 sprak hij:

“Ik zal niet veel ouder dan één jaar zijn geweest toen we verhuisden naar de toen allernieuwste uitleg van Amsterdam, het tuindorp Watergraafsmeer, ook wel onofficieel Betondorp genoemd, waar zich het grootste deel van mijn jeugd heeft afgespeeld. Gedurende ongeveer twaalf jaren woonden wij in het hoekhuis, in een soort pleintje van de straat, in het huis Ploegstraat 57. Over deze hele buurt, de huizen, tuinen, daken, straten, pleintjes, heeft altijd voor mij een sfeer gehangen van onpeilbaar diepe, onontkoombare weemoed. ‘Laat elke hoop varen, gij die hier opgroeit’, aldus zou ik mijn gevoelens kunnen samenvatten. En dat geldt voor de buurt, de huizen, maar het geldt in zeker even grote mate voor de scholen die ik mij herinner. De bewaarschool aan de Zaaiersweg, een vierkant fortachtig gebouw zoals de progressieve stijl van die tijd voorschreef, gelegen aan de Grote Wetering, aan de tochtsloot aan de rand van Betondorp tegenover de Oosterbegrafplaats.”

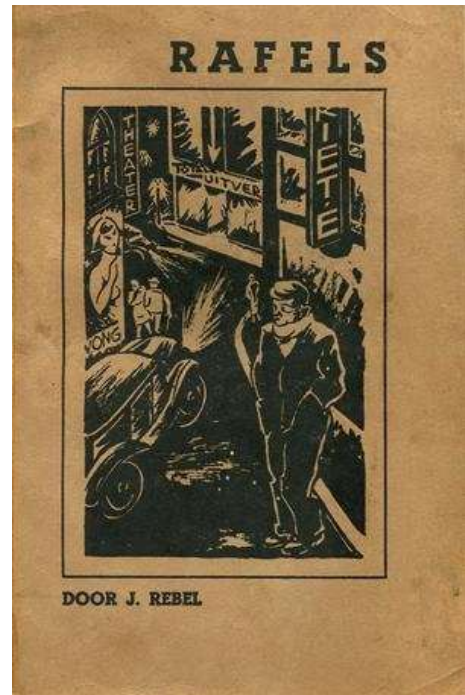

Figuur 17 Gerard van het Reve sr. met zijn twee zonen Karel en Gerard

Gerard (van het) Reve (jr.) is nogal een vreemd ventje in zijn jeugd. Diverse personen herinneren zich zijn vreemde fratsen, zoals het leegdrinken van een limonadeglas met zijn eigen urine, en het levend

begraven van een musje, dat hij dan steeds opnieuw opgraaft en tot leven tracht te wekken, waarna het arme dier opnieuw begraven wordt.

Van Gerard van het Reve Sr. is onder de naam Vanter ook een bekend publicist. Hij schrijft zoals gezegd in de Tribune, publiceert wat romans op communistische grondslag en laat een interessante autobiografie na. Een socialistisch schrijver die vandaag de dag wat vergeten is maar met name in de jaren vijftig enorm populair was in Nederland is Jan Mens. Jan Mens publiceert in 1934 – hij is dan werkloos - onder de schuilnaam J. Rebel zijn eerste boek *Rafels*, een verzameling columns uit *De Fakkel*, het orgaan van de Onafhankelijke Socialistische Partij, de O.S.P. In 1938 breekt Jan definitief door, omdat hij de Kosmos Eerstelingen Prijs wint met zijn roman *Mensen zonder geld*. Het is een volkomen onverwachte doorbraak voor Jan, die een prijs wint van maar liefst 1.000 gulden. Jan realiseert zich dat het voor hem wellicht mogelijk is om van de pen te leven, en ontwikkelt zich als een veelschrijver. Van 1938 tot 1968 verschijnen maar liefst 18 titels van zijn hand.

Figuur 18 Debuut van Jan Mens

Het gezin Mens woont eerst op Middenweg 464 huis en later in de Tuinbouwstraat 78 bovenhuis. Rond 1960 is Jan Mens de meest gelezen schrijver van Nederland. Jan Mens overlijdt in 1967, te vroeg om de verfilming van *De Kleine Waarheid* te beleven, die in de jaren zeventig door Willy van Hemert op het televisiescherm werd gebracht. Vandaag de dag wordt Jan Mens nauwelijks tot niet meer gelezen. Wel duiken regelmatig zijn werken en omnibussen nog op in de gratis boekenstalletjes van Betondorp. Ik nam er eentje mee en las daarin. Schrijver dezes pleit er sindsdien voor om een standbeeld voor Jan Mens in Betondorp op te richten.

Andere schrijvers uit Betondorp zijn Nescio, schuilnaam van Jan Hendrik Frederik Grönloh, en Meijer Sluijser, die op de Zaaierweg 89 beneden woonde voordat hij aan het begin van de oorlog naar Engeland zou vluchten. Ook Ger Verrips, Wout Woltz, Simon Vinkenoog en Henk Raaff – hij is niet alleen schrijver van reisboeken maar maakt in 1985 voor de V.A.R.A. ook een vrij verheerlijkende documentaire over het dorp - woonden korte of langere tijd in Betondorp.

Vandaag de dag zijn weinig beeldend kunstenaars uit Betondorp meer bekend, en het populisme is niet langer de naam van een kunststroming. In de jaren dertig

is Louis Schrikkel (1902-1995) echter als populist actief (zie afbeelding hieronder).

Andere beeldende kunstenaars uit Betondorp zijn Freek van den Berg (1918-2000), Wim Bijmoer (1914-2000), Fré Cohen (1903-1943), Ed van der Elsen (1925-1990), Leo Schatz (1918-2014) en Carel Voges.

4. De bezetting

In de jaren dertig zijn er regelmatig kleine botsingen tussen communisten en socialisten in Betondorp – zo vervangen de communisten op 1 mei 1934 alle straatnaamborden en wordt Brink bijvoorbeeld Leninglein – maar tot echte politieke ongeregeldheden komt het niet, anders dan elders in Amsterdam Oost. Dit heeft er vooral mee te maken dat de N.S.B. geen echte belangstelling voor het afgelegen dorp blijkt te hebben. Vanuit hun Kringhuis aan Hoogeweg 58 trekken zij liever naar de Indische Buurt, de Dapperbuurt en de Transvaalbuurt, dan de lange wandeling naar Betondorp aan te vangen. Ons zijn in ieder geval geen berichten van in Betondorp met *Volk en Vaderland* colporterende N.S.B.-ers bekend.

Na een groeiende dreiging breekt op 10 mei 1940 uiteindelijk de oorlog uit: het nationaalsocialistisch Duitsland valt Nederland binnen. In eerste instantie houdt de bezetter zich bewust rustig en in Nederland en ook in Betondorp hoopt men dat het allemaal wel mee zal vallen. Maar zo stilletjes aan worden de eerste maatregelen tegen de Joden georganiseerd. Na de razzia's in februari 1941, die tot deportatie en vermoording van bijna 400 Amsterdamse Joden leiden, wordt steeds duidelijker dat er in het nationaalsocialistische Amsterdam niet langer toekomst is voor de Joden. De meeste bewoners betreuren dat, maar gaan niet in verzet. Het G.V.B. rijdt de mensen naar het Muiderpoortstation, die vandaar verder door de N.S. naar Westerbork getransporteerd worden, en de Amsterdamse politie wordt ingezet bij het organiseren van het leeghalen van de Joodse stad. De Amsterdamse firma Puls haalt de Joodse huizen leeg. Het is al met al geen fraai gezicht.

Toch worden er wel degelijk kleinere en grotere heldendaden gepleegd, ook in Betondorp. Zo accepteert meester Laurens Janszen van de Watergraafsmeerschool aan het Huismanshof niet, dat de Joodse leerlingen van de school vanaf zomer 1941 niet langer welkom zijn en weigert hij een selectie tussen Joodse en niet-Joodse leerlingen te maken. Dit komt hem op overplaatsing te staan. Na de oorlog keert Janszen weer terug op de Watergraafsmeerschool en is dan een gevierd man.

En dan is er de katholieke kapelaan Menken. Die laat op zondag 13 september 1942 tijdens de mis van 11.30 uur vanaf de preekstoel in de Roosenburgschool weten hoe hij over de nieuwe orde denkt. Volgens Menken is er geen tijd geweest dat de Kerk van Christus zo venijnig, zo satanisch en zo geniepig, geknecht en geringeloord is als vandaag de dag, onder het nationaalsocialistisch regime. De preek van Menken, waarin hij verder geen enkel blad voor de mond neemt en de Nieuwe Orde uitgebreid tuchtigt, wordt opgevangen door een

nationaalsocialistisch bijwoner van de mis, en getrouw doorgegeven aan de N.S.B. In een uitgebreid artikel stelt het blad *Volk en Vaderland* het gedrag van Menken aan de orde. Het blad pleit nadrukkelijk voor arbeidstherapie voor de kapelaan – deportatie naar een kamp. Deze deportatie heeft echter voor zover ons bekend niet plaatsgevonden. Het heldhaftige optreden van kapelaan Menken maakt indruk op met name de communisten in Betondorp en brengt na de oorlog een verbetering in de onderlinge verhoudingen tot stand.

Waar meester Janszen en kapelaan de Menken de oorlog overleven, worden meer dan 200 joodse bewoners van Betondorp door de nationaalsocialisten vermoord. Eén van hen is graficus Fré Cohen, die in haar jeugd enige tijd op

Figuur 19 Fré Cohen

Zaaiersweg 125 woont en die ter herdenking een eigen brug in Betondorp naar zich vernoemd heeft gekregen. Fré, dochter uit een diamantbewerkerse gezin, is de 20 al gepasseerd wanneer ze in Betondorp komt wonen. Wim Bijmoer, een andere grafische coryfee uit de socialistische hoek, herinnert zich Fré als iemand die altijd vrolijk was. Fré heeft belangstelling voor tekenen en komt in eerste instantie op de advertentieafdeling van de Draka terecht. Vanaf 1923 werkt zij voor de socialistische uitgeverij Ontwikkeling, de latere Arbeiderspers. Langzaam maar zeker ontwikkelt Fré een eigen stijl en krijgt veel opdrachten van de Gemeente Amsterdam. Ook maakt ze ex libris en ansichtkaarten in haar eigen stijl. Wanneer de

Duitsers in mei 1940 binnenvallen, duikt Fré al spoedig onder in Hengelo. Zij wordt echter verraden. Op 10 juni 1942 bellen twee Jodenjagers – premievangers – aan de voordeur aan. Fré op haar beurt neemt de gifpillen in die ze voor een dergelijke gelegenheid bij zich draagt, en overlijdt kort daarop in het Gerardus Majellaziekenhuis te Hengelo.

Terwijl het grootste deel van de Betondorpse Joden om het leven wordt gebracht, zijn er ook Joodse families van elders die juist in Betondorp onderduiken.

Politieaan Herman Elzinga, die op het Onderlangs woont, neemt grote persoonlijke risico's door de familie Verdooner uit te nodigen om op Onderlangs te komen onderduiken. Elzinga heeft op het politiebureau gehoord dat hun deportatie nabij is, en belt direct de Verdooners, om hen uit te nodigen de rest van de oorlog op het Onderlangs te bivakkeren. Een dankbare David Verdooner, die op dat moment als vijfjarige onder de jas van zijn vader naar Betondorp wordt gesmokkeld, herinnert zich een en ander in zijn boek *Herinneringen van David Verdooner, de Boletjesbakker*. Ook kwamen mij andere verhalen van Joodse onderduikers in Betondorp ter ore, of Joodse inwoners die elders ondergedoken hadden gezeten en na de oorlog terugkwamen, zoals Mieke (Miriam) de Jong van Ploegstraat 121.

We weten niet al te veel over N.S.B.-ers in Betondorp, maar ze moeten er wel geweest zijn, gezien het eerdere bericht over kapelaan Menken, en ook vanwege een plunderpartij waardoor enige Betondorpers ernstig in de moeilijkheden komen. Wanneer een N.S.B.-gezin begin september 1944 –vanwege Dolle Dinsdag enige dagen eerder – in paniek Betondorp verlaat, wordt het huis geplunderd door de Betondorpenaren. Dat levert hen arrestatie en een standje op van het illegale verzetsblad *Vrij Nederland*. Het is levensgevaarlijk om dit soort acties juist nu uit te voeren, aldus het blad. Nog even wachten, en de oorlog is voorbij.

Figuur 20 De burgemeester van Betondorp, J.H. Wagenaar

Omdat Betondorp zo afgelegen ligt en tijdens oorlogshandelingen wellicht geen contact met de rest van Amsterdam kan behouden, besluit N.S.B-burgemeester Voute in augustus 1944 een tijdelijke vertegenwoordiger van het gemeentelijk gezag aan te wijzen, plaatselijk huisarts J.H. Wagenaar, die in het dorp de titel 'burgemeester' krijgt toebedeeld. Zoals bekend is de titel 'burgemeester van Betondorp' vandaag de dag nog steeds in gebruik bij oudere Betondorpers, nu bedoeld om een Betondorper aan te duiden die zich een bepaalde niet door het dorp toegekende gezagspositie toekent. Burgemeester Wagenaar op zijn beurt was echter zeer geliefd onder de Betondorpers.

Aan het eind van de oorlog wordt een situationeel Noodcomité Tuindorp Watergraafsmeer in het leven geroepen, dat zich bezighoudt met het inrichten

van een noodziekenhuis op het Zuivelplein, het treffen van bijzondere voedselvoorzieningen, het oprichten van een technische dienst, een veterinaire dienst en een bewakingsdienst. Zo'n 500 Betondorpers geven zich bij het comité op om mee te helpen. De saamhorigheid is groot en Wagenaar functioneert als voorzitter. Het noodcomité maakt zich vooral in de oorlogswinter zeer nuttig. Eind 1944 kent Betondorp nog 1.200 kinderen, die weliswaar gevoed worden door de Gemeente Amsterdam, maar toch door honger dreigen om te komen. Wagenaar en het comité organiseren transporten van deze kinderen naar Friesland, waar Wagenaar relaties heeft. Zo weet de jeugd van Betondorp aan de hongerdood te ontkomen.

Figuur 21 Uit het boek Een jaar noodcomité

Het is in september 1944 dat een andere beroemde Betondorpster in het dorp komt wonen. Dat is de latere filmster Willeke van Ammelrooij, die op dat moment nog geen half jaar oud is. Haar vader heeft het huis op Ploegstraat 111 toegewezen gekregen van de brandweer, die op dat moment een erg goede verhouding heeft met de bezetter. Buren bekijken het echtpaar in eerste instantie dan ook met scheve ogen. Al na enige jaren verhuist het gezin weer naar Amsterdam West.

5. Opmaat tot de koude oorlog

Direct na de oorlog komt het ook in Betondorp tot bevrijdingsfeesten, zoals hieronder te lezen in *Betondorp-Nieuws*, opvolger van het illegale *Frontnieuws*.

Betondorp-Nieuws

2 Juli 1945 ● Nummer 82

REDACTIE: CHR. HAZELOOP Jr., OOGSTSTRAAT 3hs
ADMINISTRATIE: W. KOCH, OOGSTSTRAAT 10

HOE ONS DORP DE BEVRIJDINGSFEESTEN VIERDE

Zondag begon het al. De jeugd nam het initiatief en haalde bij de bewoners allerlei lapjes op. Wat deed je? Je haalde je „voddezak” ondersteboven en scheurde overal een stuk af, want het was voor het feest. Toen gingen ze met hun bont gekleurde buit aan het werk. Knippen, scheuren, passen en aan-elkaar-stikken der verzamelde lapjes en lapjes. Anderen varen weer in de straten drukdoende om van de ene naar de andere zijde van de straat lijnen te spannen, waaraan de door de vlaggen-uit-lappen-fabricatieploeg gemaakte vanen en wimpels geregen werden. Van alles hing er aan en je zocht net zo lang tot je je eigen tot vlag verknipte gave ontdekt had. Lapjes en doeken van elke herkomst: overblijfselen van pyama's, schorten, sarongs enz. enz.

Guirlandes, lampions, bloemenslingers, klimoptoosel, vlaggen, illuminaties, het was té veel om in één avond alles te aanschouwen. Ik heb het óók in de stad gezien, maar werkelijk wij kunnen trots op ons dorp zijn, nee op ons zélf! We hebben het nu gezien, er behoeven geen duizenden weggesmeten te worden om ons dorp te „laten” versieren, zoals het in de stad gedaan is. Wij hebben het nu zélf gedaan en dat is oneindig veel mooier, omdat het ons eigen werk is. Een samenwerking als deze had ik mij — vergeef mijn beschamend vooroordeel — niet voorgesteld.

Ik meen te zeggen, dat de samenwerking in elk opzicht hier hechter is geweest dan in welk deel van Groot-Amsterdam ook!

We hebben samengewerkt en kwamen naar elkaar toe. Laat dit de strekking van deze feesten geweest zijn: Een groeien van het saamhorigheidsgevoel.

De wijdingsavond.

Emmakerk, 25 Juni 1945. Nog nimmer heeft deze kerk mensen van verschillende richtingen geborgen, die na deze verschrikkelijke oorlog, zich meer dan ooit bewust wisten, dat alleen door eerbied voor elkander te tonen en met elkander samen te werken om de taak, die op ons allen rust, te kunnen vervullen. Bij velen zal deze avond dan ook een diepe indruk hebben achtergelaten.

Deze bijeenkomst ving aan met orgelspel door den Hr. Dekker, hetgeen de plechtige sfeer aan deze avond inluidde. De koorzang van de Mannenvereniging „A.O.”, die hierna volgde, kwam in deze kerk, mede ten gevolge van de acoustiek volkomen tot zijn recht.

Vervolgens nam Ds. Visser het woord. Zijn mening was het, dat dit feest door ons beheerst gevierd moest worden. In dit verband haalde spr. de inhoud van het programma der feesten aan, zoals ze in de Jordaan gevierd zullen worden. Hierin wordt een optocht aangekondigd met medewerking van S.S., landwachters, Grüne Polizei enz. Waren zij het niet, die onze mannen, zonen, vaders, ja al onze naasten gemarteld hebben, die hun leven gaven voor ons, opdat wij, Nederlanders, geen slaven mochten worden. En in die stoeten wandelen zij mee, die onze beste kennissen doodgeranseld hebben, vergeet dit niet. Hierop verzocht Ds. Visser een ogenblik stilte voor hen,

die vielen voor óns. Daarna een woord van hulde aan de vrouw, de huisvrouw, die in de achter ons liggende wintermaanden voor haar gezin zorgde en naar buiten trok om voor haar kinderen en man, die ondergedoken was, van verre eten te halen. Hulde aan deze vrouw!

En toch is het alles niet verdriet en verlies geweest. We hebben elkaar gevonden in deze oorlog, waarin we allen gelijkgeschakeld waren. Allemaal werden we mager, ook in het Betondorp.

En nu, komaan mensen van Betondorp, we gaan feest vierden, we gaan de toekomst tegemoet!

Na deze woorden van Ds. Visser, speelde de organist het Wilhelmus, door de aanwezigen meegezongen. Vervolgens declameerde Paul Huf een zevental gedichten, waaronder het bekende „Lied der achttien doden”, van Jan Campert, die het leven in de ondergrondse strijd liet. Het „Nederlanders, weest gewaarschuwd” van Paul Huf, eindigde met het koele antwoord van de Duitse vrouw aan de vrouwen, die smartelijk lijdten om het verlies van hun mannen of zonen, die het leven lieten in de Duitse hel: „Krieg ist Krieg. Befehl Befehl!”

Hierna zong Dora Lindeman, aan het orgel begeleid, in vervoering het aangekondigde lied, dat zij op schitterende en volkomen beheerste wijze bracht. Jammer dat het optreden van deze zangeres slechts één nummer omvatte.

Nu voerde Ds. Buskes het woord. Deze vertelde, dat hij zojuist van het Beukenplein was teruggekeerd, waar hij de huismoeders van de Transvaalbuurt in de open lucht had toegesproken. Spr. vervolgde: „Voor mij op de stoep zaten de kinderen van deze moeders, kinderen van 5, 6 en 7 jaar. Toen ik die kinderen daar zo zag zitten, voelde ik gelijk, daar zit de toekomst. De laatste jaren vroegen de moeders zich af: wat is de toekomst, waarom brengen wij nog kinderen ter wereld? Deze moeders zullen thans met wat meer blijdschap

HOE OVER DE VOORTZETTING VAN ONS BLAD GEDACHT WORDT.

Voor BETONDORP-NIEUWS als buurtblad ontstaan uit het illegale blad FRONTNIEUWS moeten ondergetekenden met warmte pleiten.

Zeer belangrijk werk hebben de beide Heren H a z e l o o p en K o c h met hun illegaal blad verricht en met dezelfde activiteit zijn zij verder gegaan er thans een goed Buurtblad van te maken, waarvoor in Tuindorp Watergraafsmeer zeker grote behoefte bestaat. Door de zeer bijzondere ligging en sfeer van dit stadsdeel en haar eigen intensieve dorpsverenigingsleven is een dergelijk blad onmisbaar. Het voortbestaan van Betondorpnieuws is dus alleszins gewenst.

Dr. J. H. WAGENAAR.
Dr. M. HARTMAN.

Er is een nieuw élan op gang gekomen, alhoewel het dorp wel wat begint te verouderen: zij die er wonen, willen er namelijk niet weg. Aan de oorlog wordt niet meer gedacht. Men wil nu vooruit en er is een goede sfeer van samenwerking in het dorp, alhoewel de oude sfeer van verzuiling – iedere groep naar zijn eigen winkel – nog even aanhoudt. Op 1 september 1949 wordt het alweer 25-jarig bestaan van Betondorp gevierd, hoewel de eerste bewoners, met handkarren door dan nog door het zand van ongeplaveide straten ploegend, al in het jaar 1922 in het dorp arriveren. Maar 1924 is inmiddels het officiële oprichtingsjaar van Betondorp geworden. De feesten openen met een muzikale rondtocht en duren een week lang. Er zijn straatfeesten, cabaret- en toneeluitvoeringen, voorstellingen voor de jeugd en de ouden van dagen, étalagewedstrijden, dankdiensten in de kerken en een uitvoering van de Harmonievereniging “Watergraafsmeer”. Het feest, dat door enige buurtverenigingen is voorbereid, wordt afgesloten met een concert van mannenzangvereniging “Amsterdam Oost”.

Belangrijke Nederlandse schrijvers vlak na de oorlog zijn Simon Carmiggelt en Godfried Bomans, die met hun krantencolumns en verzamelbundels zeer populair zijn onder het volk. Godfried Bomans schrijft ook de tekst van een absurdistische strip, Pa Pinkelman en Tante Pollewop, die vanaf 1945 tot 1952 in de dan nog katholieke Volkskrant verschijnt en geïllustreerd wordt door Betondorper Carl Voges. Pa Pinkelman en Tante Pollewop blijken uit Betondorp te komen, want Voges heeft voor hun portret het uiterlijk van zijn Betondorpse ouders genomen. Zij, Betondorpers, vertegenwoordigen in de strip van Bomans de gemoedelijke maar eigenzinnige burgerlijkheid die de Betondorper in die jaren ook kenmerkt.

Figuur 22 Pa Pinkelman en Tante Pollewop

De tijd van felle politieke schermutselingen lijkt grotendeels voorbij – zelfs de C.P.N. heeft een nieuwe lijn gekozen en geeft in haar nieuwe dagblad *De Waarheid* vooral buurtnieuws, met slechts een lichte communistische ondertoon - en alle energie wordt niet langer in politieke discussies gestoken (af en toe nog enige gekissebis tussen C.P.N. en P.v.d.A.), maar in de gezamenlijke opbouw van de samenleving. Sport hoort daar nadrukkelijk bij. Voor de Tweede Wereldoorlog is er al sprake van een wielervedstrijd die de Ronde van Betondorp wordt genoemd, maar die vindt dan nog plaats op een baan: het wielersbaantje bij de Duivendrechtse brug. In de jaren vijftig vindt een aantal edities van de Ronde van Betondorp plaats: een wielervedstrijd binnen het dorp. Wielrenrondes door Amsterdamse wijken zijn

populair in die tijd. Winnaar van de Ronde van Betondorp is in 1950 een Amsterdammer uit de Nieuwmarktbuurt, Hein (Henk) van Breenen ('Tarzan'). In totaal wordt 60 kilometer door de straatjes van Betondorp afgelegd. Ook in 1951 en 1953, 1954 en 1955 wordt een Ronde van Betondorp gehouden. De aandacht van de pers begint echter te verflauwen, omdat nu overal in het land ééndaagse wielervedstrijden worden gehouden. Van een aangekondigde ronde uit 1956 vonden wij verder geen verslag meer terug. Wel vindt er nog in de jaren zeventig een Ronde van Betondorp plaats, maar dat is een hardloopwedstrijd over 25 kilometer.

De enige echte politieke tegenkracht in Betondorp is nog steeds de C.P.N., die echter voor een nieuwe koers gekozen heeft en zich in navolging van de Sovjet Unie nadrukkelijk als de partij voor de vrede presenteert, wel een vrede overigens die gemodelleerd dient te worden op Sovjet-standpunten. De C.P.N. vergadert vaak in het Meerhuis op de Brink, zoals het Verenigingsgebouw inmiddels genoemd wordt. Zo tekenen in juli 1951 na een vergadering maar liefst 113 Betondorpse vrouwen een petitie aan de Nederlandse regering, om maatregelen te nemen die een einde zullen maken aan het conflict in Korea, waar de door China gesteunde communistische Noord-Koreanen in strijd zijn geraakt met de door de Verenigde Staten gesteunde Zuid-Koreanen. Men vreest voor een wereldoorlog, die zoals we weten in dat jaar niet tot stand komt.

De koude oorlog is inmiddels volop op gang gekomen, en in verband met een mogelijke aanval van de Sovjet Unie en haar bondgenoten wordt in Nederland de Bescherming Bevolking opgericht, waarbij ook Betondorp in blokken wordt onderverdeeld die samen onder een wijkhoofd vallen. In Betondorp komt het in 1957 tot moeilijkheden tussen wijkhoofd Van der Ham en de organisatie. Het is de bedoeling dat iedere wijk verdeeld wordt in blokken van ca. 1.000 bewoners, met blokhoofden en overkoepelend een wijkhoofd. De angst voor een wereldoorlog wordt in deze jaren groter en groter, en een steeds groter beroep wordt dan ook door de regering gedaan op Bescherming Bevolking, waarvan de leden verondersteld worden meer en meer cursussen te volgen, en praktisch al hun vrije tijd aan de organisatie te besteden. Wanneer Van der Ham hierin probeert in te grijpen om zijn mensen te beschermen, wordt hij door de organisatie op non-actief gesteld.

In 1962 is de koude oorlog op zijn hoogtepunt en overal in Betondorp zijn nu sirenes geplaatst. Ze zijn bedoeld om af te gaan als de inmiddels als onvermijdelijk geziene atoomaanval van de Sovjet-Unie start. Het valt daarom niet mee wanneer in Betondorp in het holst van de nacht van donderdag 10 op vrijdag 11 november 1962 een oorverdovend geloei aanvangt van de overal in het dorp geplaatste sirenes voor luchtalarm. Het geloei houdt enige minuten

aan, waarna het signaal “alles veilig” klinkt. Terwijl angstige bewoners in hun pyama’s voor het raam staan, herstarten de sirenes hun angstaanjagend geloei. Zal dan eindelijk de Derde Wereldoorlog zijn aangebroken? Lezers van deze website weten dat dit niet aan de hand is geweest. De Derde Wereldoorlog brak niet uit in 1962. Het oorverdovend geloei werd veroorzaakt door kortsluiting. Bewoners slaagden er uiteindelijk in het apparaat, dat nog verscheidene malen opnieuw aansloeg, stop te zetten. Aan de dienst Bescherming Bevolking was het hele gebeuren overigens geruisloos voorbij gegaan, blijkt na onderzoeken van het *Algemeen Handelsblad* de volgende dag.

6. Nieuwe tijd

Wanneer we een datum zouden moeten noemen dat de nieuwe tijd definitief in het socialistisch paradijs Betondorp inbreekt om de boel op stelten te zetten, zouden we zaterdag 9 mei 1959 noemen, de dag dat het Betondorps postagentschap wordt overvallen en het lieve, wat suffe en rustige Betondorp voor het eerst nadrukkelijk te maken krijgt met criminaliteit van buitenaf. Betondorp is van oudsher een enorm veilig dorp. Dat heeft ongetwijfeld met de

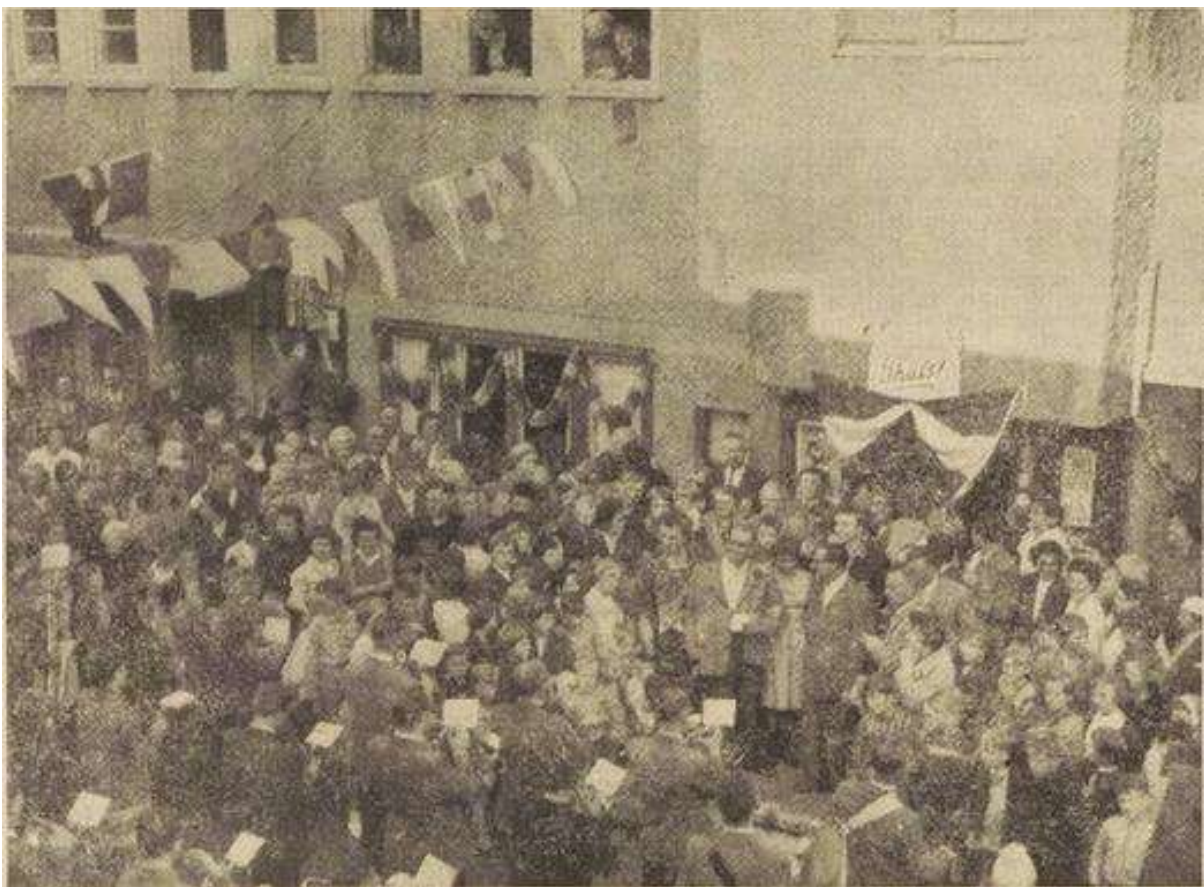

Figuur 23 Postkantoor

enorme sociale controle te maken. Maar ook van misdaden binnenshuis, zoals moorden of pogingen tot moord, wordt in de geschiedenis van het dorp nauwelijks vernomen. Treurig is de Pantoffel-doodslag uit 1939, waarbij een 52-jarige in de Veeteeltstraat wonende tramconductor zijn vrouw tijdens een echtelijke ruzie pantoffel tegen het hoofd werpt. Zij komt daaraan te overlijden. Verdacht is de zogenaamde gezamenlijke zelfmoord, ook alweer in de Veeteeltstraat, in 1963, waarbij ondanks het nagelaten briefje het er wel degelijk op lijkt alsof inwonend commensaal J.B. zijn hospita om het leven heeft gebracht

en daarna zelfmoord heeft gepleegd. Maar terug naar de overval van zaterdag 9 mei 1959.

Even voor 12 uur in de ochtend, sluitingstijd van de winkel die dag, stormen vier jongemannen, waarvan er drie gewapend zijn met een automatisch pistool, de winkel van eigenaar Hendrik Nukoop binnen, onder het roepen van “je geld of je leven”. Zij moeten er van op de hoogte zijn dat de kas die ochtend een groot bedrag bevat, vanwege de uitbetaling van de AOW-gelden. De 52-jarige Nukoop is echter niet bereid zijn kassa af te geven. Integendeel, de wakkere winkelier Twee van hen schieten Nukoop daarop direct neer. Vervolgens slaat het viertal op de vlucht, om uiteindelijk door de politie te worden aangehouden op de Valentijnkade in de Indische Buurt.

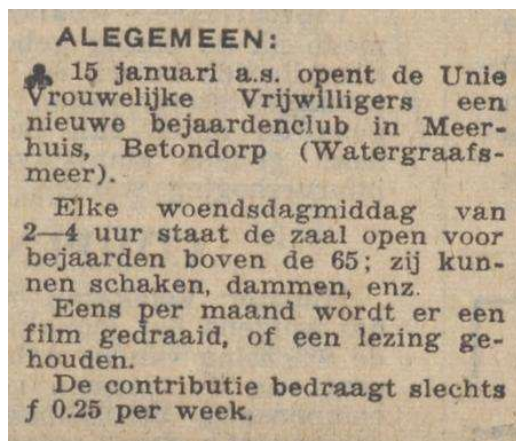
Figuur 24 Ontvangst terugkerende Nukoop

Nukoop wordt met spoed in het OLVG opgenomen en ligt in het Maria-paviljoen. Zijn verwondingen zijn gelukkig niet ernstig. Wel is zijn arm gebroken, vanwege een schot afgevuurd door een van de overvallers, een 16-jarige schoenmaker. Het schot van de typograaf echter schampte het been van de sigarenhandelaar en richtte nauwelijks verwondingen aan. “Ik heb er een hekel aan geld af te geven. Je gaat het als je eigendom beschouwen,” zo licht de agentschapshouder in de pers zijn opmerkelijke dadendrang toe, in aanwezigheid van een trotse

echtgenote. Drie weken na de schietpartij verlaat Nukoop het ziekenhuis. Zijn arm zit weliswaar nog in het gips maar verder voelt hij zich naar eigen verklaren zo gezond als een vis. Nukoop wordt door de muziekvereniging Tuindorp Watergraafsmeer op zaterdag 30 mei 1959 als een held de feestelijk versierde Landbouwstraat binnengehaald en krijgt namens het huldigingscomité van buurtbewoners een spiksplinternieuw televisietoestel aangeboden, en bovendien een fles jenever en een doos bonbons voor winkeljuffrouw Dake.

Behalve de inbraak van een nieuwe wereld, die ook met criminaliteit gepaard gaat, heeft Betondorp in de jaren zestig ook te maken met een ander fenomeen: de sterke veroudering van de bewoners. Betondorp kent begin jaren dertig, met zo'n 1.800 jonge gezinnen, maar liefst zes scholen met daarop 1.200 leerlingen. Maar al in de jaren dertig begint het aantal scholieren in Betondorp af te nemen. Dat heeft er deels mee te maken dat kinderen ook in andere scholen in de Watergraafsmeer terechtkwamen, maar vooral vanwege het feit dat er geen enkele doorstroming is. Mensen die eenmaal in Betondorp zijn terechtgekomen, blijven er wonen en willen er nooit meer weg. Dus hun kinderen, die eind jaren twintig de lagere schoolleeftijd hebben, hebben in de jaren dertig de middelbare schoolleeftijd. Het aantal lagere schoolleerlingen in Betondorp begint vanaf het begin dus al af te nemen en in het schooljaar 1936/1937 zijn er nog maar twee scholen over met in totaal 540 leerlingen: de Pieter Nieuwlandschool aan het Zuivelplein en de Watergraafsmeerschool aan het Huismanshof. Al in 1946 sluit ook de Pieter Nieuwlandschool. Er is nu nog maar één school over, met 320 leerlingen: de Watergraafsmeerschool, die uiteindelijk in 1997 zal sluiten.

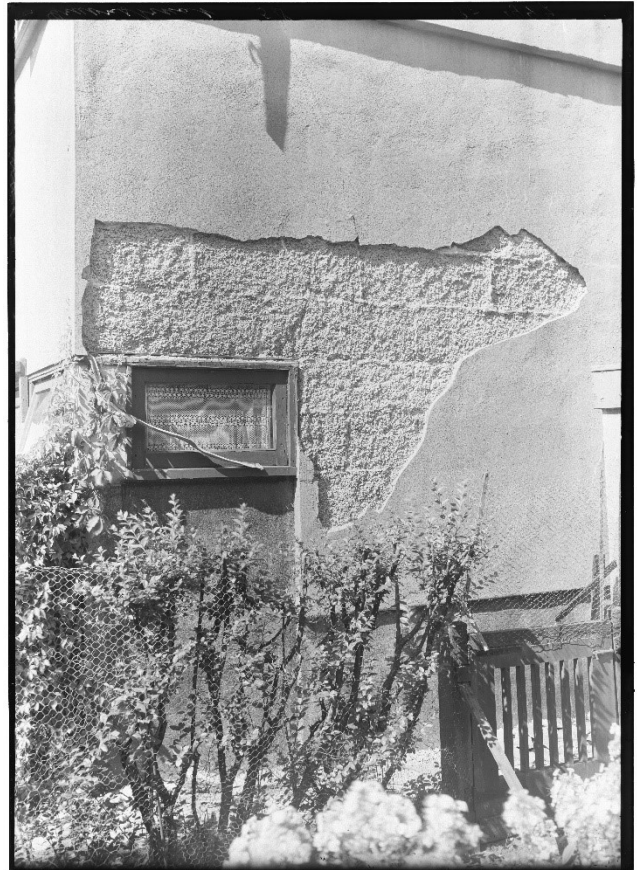
De veroudering maakt van Betondorp na de oorlog steeds meer een bejaardendorp. Het percentage bewoners van pensioengerechtigde leeftijd is in 1960 opgelopen tot 25% - het gemiddelde elders in de stad is 10%. In 1953 krijgt de Algemene Bond van Ouden van Dagen na een half jaar onderhandelen met B&W zijn eigen ontspanningslokaal aan Onderlangs 36. Overigens hoort men zich liever als 'bejaarden' betiteld. Dat is een moderner woord. Maar ja, ouden van dagen zit nu eenmaal in de naam van de bond. Het lukt vanwege het toenemend percentage ouderen ook steeds minder goed voldoende bestuursleden voor de diverse verenigingen te krijgen. Die lijden daaronder. Ook voetbalclubs die hun jeugdige voetballertjes uit Betondorp haalden, zoals Ajax, klagen over de veroudering. "We hebben geen achterland meer," geeft de jeugdtrainer van Ajax,

Figuur 25 Nieuwe bejaardenclub in 1964

Koekebakker als antwoord op een vraag die hem in 1966 door een verslaggever gesteld wordt. “Betondorp is te oud geworden. We zullen het straks van de Bijlmermeer moeten hebben.” Het Meerhuis, de naoorlogse naam van het Verenigingsgebouw, wordt steeds minder druk gebruikt. Vanaf 1965 worden hier op de bovenverdieping ook slachtoffers van calamiteiten opgevangen.

En ook de woningen verouderen. In in de Tuinbouwstraat en de Oogststraat zijn de eerste woningen al in 1959 wegens bouwvalligheid gesloopt. Het zogenaamde koolbeton waar de woningen van gebouwd zijn bevat zoveel ijzer, dat de woningen aan het doorroesten zijn. Het is ook steeds rommeliger in Betondorp geworden. Dit leidt er toe dat de woningbouw-verenigingen in 1965 een grote oefening organiseren: het saneren der tuinen. Het geeft de bewoners een machteloos gevoel. Er begint een wat verbitterde houding bij de bewoners te ontstaan: er wordt met hen, oudere bewoners, gesold en langzaam maar zeker begint het arbeidersparadijsje steeds grotere barsten te vertonen.

Figuur 26 Betonrot in de Graanstraat

De gevoelens van machteloosheid in een veranderende wereld zorgen er voor dat de sanering der tuinen tot sterke gevoelens van onmin bij de bewoners van Betondorp leiden. Door diverse ophogingen van de straten zijn de tuinen inmiddels behoorlijk onder het straatniveau terechtgekomen en zijn als het ware een soort putten geworden die niet alleen voor het overblijvend water aantrekkelijk zijn, maar ook voor binnenwaaiend afval. De tuinen moeten dus opgehoogd worden en de aanwezige struiken en bomen moeten daarvoor volgens de Gemeente wijken. Wat echter het meest steekt is dat de bewoners van Betondorp geen recht hebben op de aanschaf van goedkope bollen en heesters, zoals de bewoners van Tuindorp Oostzaan dat wel kregen, bij wie de tuinen ook opgehoogd werden. Dat liep daar namelijk uit de hand, omdat de bollenverkopers in Noord terecht spraken van oneerlijke concurrentie door de Gemeente. Maar al met al krijgen de Betondorpers dus niets. Daarbij komt nog dat de tuinverhoging ook met een huurverhoging gepaard gaat, als gevolg van een schurensanering. Dat zit als volgt. In de loop der tijden hebben veel

Betondorpers een schuurtje in hun tuin gebouwd. Die schuurtjes zijn illegaal, aldus de Gemeente. Bij de operatie tuinverhoging worden daarom meteen alle aanwezige schuren gesloopt. In plaats van die schuur krijgen nu alle bewoners een uniform betonnen schuurtje. Het nieuwe schuurtje levert echter een huurverhoging van vier gulden per maand op. Ook dienen de zelf ontworpen en gebouwde kolenkisten uit de tuinen te verdwijnen volgens de Gemeente. Wel is het mogelijk om op eigen kosten een kolenkist te timmeren volgens een ontwerp dat de Gemeente aan zal reiken. Daarnaast vindt er ook nog een ruilverkaveling plaatsvinden, waarbij door de Gemeente nieuwe tuingrenzen worden vastgesteld, waarbij de een een stuk van zijn tuin kwijtraakt aan de burens en de ander een stuk tuin erbij krijgt. Tenslotte zal ook de klimop, die sommige bewoners ter versiering aan hun gevel hebben aangebracht, worden verwijderd in verband met de ongunstige werking op de muren van de panden.

Figuur 27 De C.P.N. is in 1974 de meest actieve partij in Betondorp

De moderne tijden blijven toeslaan in Betondorp en daar hoort natuurlijk ook het moderne kraken van woningen bij. In 1973 zien de Kabouters van Roel van Duijn zich in de gelegenheid zich ook in Betondorp met het vrije wonen te bemoeien, door de ondersteuning van echtpaar Bobeldijk (resp. 60 en 70 jaar oud) na het kraken van een woning in de Oogststraat. Deze politieke ondersteuning leidt er toe dat het echtpaar uiteindelijk mag blijven zitten in de woning, die eigenlijk voor mensen met een medische urgentie was bedoeld.

In 1974 wordt er alweer een nieuwe aanslag op Betondorp gepleegd. Zo voelt dat. Want de ring A10 wordt aangelegd, en daar moet het Betondorpse volkstuinencomplex Rust en Vreugde voor wijken. Actiegroep Wegwezen laat van zich horen. Volkstuincomplex Rust en Vreugde bestaat al sinds 1930 en bestaat uit een lange lap grond langs het Onderlangs, met maar liefst 122 volkstuinjes. Voor de oorlog worden de volkstuinjes door de Betondorpers vooral gebruikt om extra voedsel te genereren. Na de oorlog komt steeds meer het idee van de siertuin op. De gebruikers van de volkstuinen zijn een homogene groep bewoners van Betondorp.

Figuur 28 Rust en Vreugde

Ons kent ons, en de grote meerderheid is na de oorlog bejaard. Het complex is afgesloten met een hek en vreemdelingen worden niet verondersteld op het park

rond te hangen, alhoewel de tuin strikt bezien niet afgesloten is en iedereen het hek door zou kunnen. Maar nu komt de Ring er aan en moet het volkstuinencomplex wijken. Alhoewel actiegroep Wegwezen zijn uiterste best doet de aanleg van de Ring tegen te gaan, is het hoogst haalbare voor de Betondorpers de verhuizing van het park naar Amsterdam Noord, waarbij men overigens wel automatisch lid is als men wil. Maar de ouder wordende Betondorper ziet die busreis nauwelijks zitten. En dat is niet te verwonderen. En zo wordt het Betondorps tuinbouwparadijsje langs het Onderlangs vervangen door een alle uitzicht wegnemend dijklichaam, met daar bovenop een stinkende en lawaaierige snelweg.

Merkwaardig genoeg konden wij in de media helemaal niets terugvinden van een viering van het 50-jarig bestaan van Betondorp in 1974. Wij gaan er zonder meer vanuit dat dit heeft plaatsgevonden, maar als er nog iemand is die ons hier meer over kan vertellen: wij houden ons aanbevelen.

De kwaliteit van de woningen in Betondorp begint inmiddels ook zo abominabel te worden, dat rond 1979 door de politiek serieus overwogen wordt het hele dorp toch maar geheel te slopen. Dit zal uiteindelijk niet gebeuren. Nadat in 1971 en 1973 respectievelijk Eigen Haard en de Algemene Woningbouwvereniging gestart zijn met het opknappen van de woningen, komt een verdere grote renovatie in meerdere rondes op gang, waar een deel van de bewoners overigens tegen protesteert. De aanleg van een badcel, modernisatie van de keuken en de aanleg van centrale verwarming leidt namelijk tot een huurstijging van maar liefst 30 gulden en dat is niet te zien. Liever blijven velen zich in een teil wassen. Toch zet de Gemeente met de woningbouwverenigingen door.

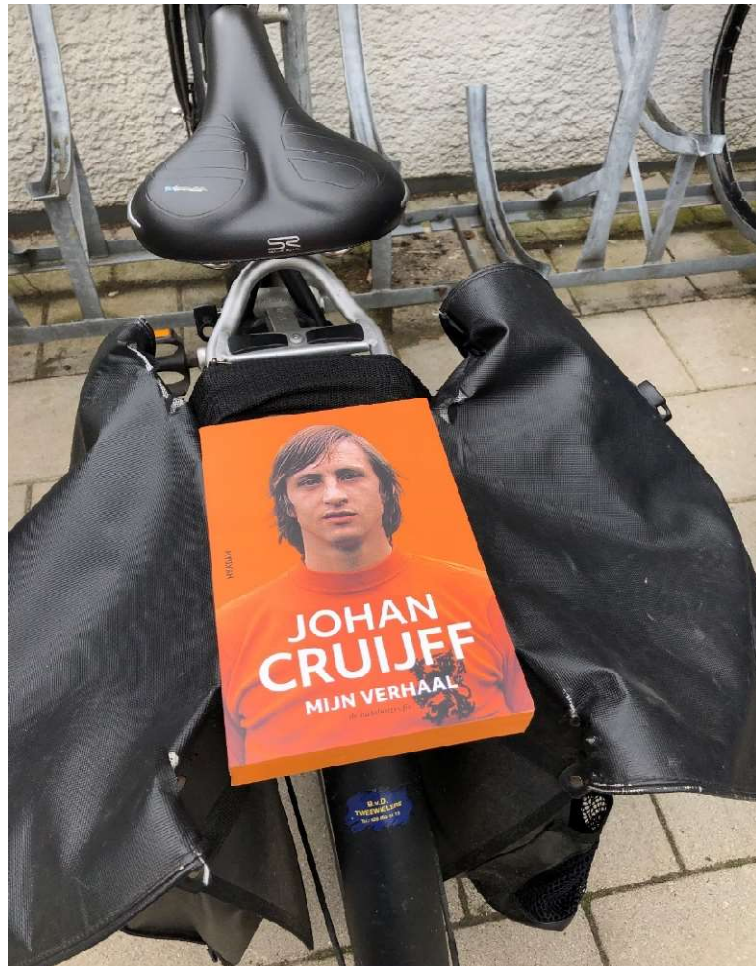
De eerste fase wordt in 1987 afgerond. In de bibliotheek op de Brink wordt een tentoonstelling aan de renovering gewijd – geopend door Johan Cruijff en minister Nijpels – en de loftuitingen zijn niet van de lucht. Wel plaatst project-leider Friso Broeksma van Volkshuisvesting een kanttekening: “Het is maar de vraag of Betondorp er mee gediend is één groot bejaardentehuis te worden.” Het is de bedoeling dat na definitieve afronding van de renovatie ook nadrukkelijk ruimte gecreëerd wordt voor nieuwkomers, zoals jongeren en andere woningzoekenden. Het percentage bejaarde inwoners is vanaf 1960 inmiddels gestegen van 25% tot 36,8% in 1983.

Door de gewijzigde demografische samenstelling van het dorp, maar ook door het veranderen der tijden, verdwijnen ook één voor één de oude vertrouwde dienstverlenende instellingen, zoals de apotheek, het politiebureau, het verenigingsgebouw en de bibliotheek, maar ook voor winkeliers wordt het steeds moeilijker zich te handhaven.

7. Intermezzo: licht in de duisternis

Somberheid troef in Betondorp in de jaren zestig en zeventig, en kankerende bejaarden. Is er dan geen enkel lichtpuntje meer? Ja, dat is er wel degelijk, en dat is het optreden van Betondorps enige wereldster, de voetballer Johan Cruijff.

Sinds 1934 is aan de overkant van de Middenweg de voetbalclub Ajax gevestigd. Het vanuit die club dat de aandacht gevestigd wordt op Johan (Jopie) Cruijff, die in 1947 geboren wordt en al spoedig begint op te vallen door zijn voetbal-kwaliteiten, die hij op straat en vanaf zijn zesde jaar ook bij Ajax-trainingen laat zien. De winkel van vader Cruijff, Cruijff's Aardappelenhandel, is in de Akkerstraat te vinden. Al op zijn tiende wordt Cruijff officieel Ajax-lid. In 1959 verhuist het gezin naar de Weidestraat en overlijdt Johans vader onverwacht op 45-jarige leeftijd aan een hartaanval. Moeder Nel gaat noodgedwongen als huishoudster bij Ajax-trainer Vic Buckingham werken en zal enige jaren later hertrouwen. Johan doorloopt inmiddels de jeugdopleiding van Ajax, die hij in 1963 afrondt. Met school wordt het niets. In november 1964 maakt Cruijff zijn debuut in het eerste elftal van Ajax. Cruijff kan het goed vinden met de nieuwe Ajax-coach, Rinus Michels, die vanaf 1965 de club traint, en in oktober 1965 krijgt de dan 18-jarige speler voor het eerst een basisplaats; het seizoen eindigt in een kampioenschap voor de club. In 1967 wordt Johan Cruijff uitgeroepen tot Nederlands voetballer van

Figuur 29 Boek op bagagedrager van auteur

het jaar. Waar in 1969 de finale van nog verloren wordt van AC Milan, wint Ajax in 1971 de Europacup tegen Panathinaikos. Aansluitend wordt tegen het Argentijnse Independiente in

1972 de wereldbeker gewonnen. Ajax is nu ongelooflijk populair, en het Ajaxstadion is bij thuiswedstrijden tot de nok gevuld, wat de nodige moeilijkheden in Betondorp oplevert vanwege parkerende bezoekers, die het hele dorp volzetten met auto's.

Alhoewel het door Rinus Michels gepropageerde totaalvoetbal uiteindelijk niet tot een wereldkampioenschap leidt – het lukt Michels later wel in 1988 om het Europees kampioenschap voor Nederland binnen te halen – is het Nederlands voetbal in de jaren zeventig oppermachtig, en de spelers zwermen uit over de wereld om hun kwaliteiten te verzilveren. Cruijff vertrekt in 1973 naar Barcelona en is op dat moment de duurste voetballer aller tijden. In 1978 meent hij al afscheid van het voetbal te kunnen nemen, maar moet wegens een zakelijk fiasco zijn voetballoopbaan weer oppakken: in eerste instantie in de Verenigde Staten en later weer in Nederland, onder andere bij Ajax en bij Feyenoord, waar hij zijn loopbaan afsluit. Johan Cruijff overlijdt op 24 maart 2016 aan de gevolgen van longkanker.

Er zijn weinig Nederlanders die niet intens van Johan Cruijff hebben gehouden. In dit boekje willen we alleen zijn banden met Betondorp behandelen. De moeder van Johan Cruijff blijft, in tegenstelling tot haar beroemde zoon, in Betondorp wonen en overlijdt in 2007. Regelmatig blijft Cruijff Betondorp bezoeken. Met name tijdens de renovatie van het dorp is de voetballer steeds present bij een opening, meestal onder leiding van wethouder Jan Schaeffer. Vandaag de dag kunnen we nog steeds genieten van de inzet van Johan Cruijff, die via zijn Foundation een sportveldje aan het Onderlangs liet aanleggen. Verder is er de Johan Cruijff Run, een hardloopwedstrijd die vandaag de dag ook door Betondorp loopt en onlangs, op 7 april 2024, gehouden werd.

En tenslotte is daar het kunstwerk ter nagedachtenis aan Johan Cruijff, een voetbalschoen op de Brink, die enige jaren geleden geplaatst werd. Smaken verschillen, is een oude uitdrukking, maar er zijn ongetwijfeld mensen die het prachtig vinden.

8. Dieptepunt

In Amsterdam begint de kleine misdaad in de jaren tachtig – onder andere vanwege de invloed van heroïne – steeds nadrukkelijker het straatbeeld te bepalen. Betondorp wordt nu gerenoveerd. Dit levert een wijziging in de samenstelling van de bevolking op, omdat niet iedereen terugkomt. Bovendien begint de generatie die in de jaren twintig als jonge bewoners in de buurt kwam wonen, inmiddels de leeftijd der zeer sterken te benaderen. Het is een verwarrende tijd. De ontevredenheid is enorm, maar er is overduidelijk ook sprake van verandering, waarvan niemand weet wat die op zal leveren. Heel Nederland is trouwens in de crisis.

Mevrouw Witstijn (60) uit Betondorp komt in maart 1984 in het nieuws. Ze is getuige van een overval door twee straatrovers, waarbij iemand een tas ontstolen wordt en geen van de toeschouwers een vinger uitsteekt. Mevrouw Witstijn wordt woedend. Zij gaat met een in de snelheid gecharterde auto de overvallers achterna, laat ze klemrijden en sleept er een de auto in. De andere overvaller wordt door mevrouw Witstijn bij de arm genomen en ingeleverd bij bureau Linnaeusstraat. Althans, dat

is de bedoeling. Bureau Linnaeusstraat is echter op dat moment onbemand. Er wordt niet open gedaan en blijkbaar zijn de bijbehorende agenten op dat ogenblik iets anders aan het doen. Een en ander leidt er toe dat de man weet te ontsnappen. De andere overvaller zit echter nog steeds vast in de auto. Deze wordt door mevrouw Witstijn en chauffeur dan maar afgeleverd bij bureau IJtunnel, dat gelukkig wel open

Figuur 30 Pepper

blijkt te zijn. Hoe het verhaal van beide straatrovers voor de rechter verder is gegaan weten we niet, maar wel wordt mevrouw Witstijn uitgebreid gehuldigd in de Telegraaf. Witstijn wordt door de krant liefkozend ‘Pepper’ genoemd, naar de rol van Angie Dickinson in een dan beroemde politieserie *Police Woman*, die door de TROS op dat moment werd uitgezonden als *Pepper*.

In hetzelfde jaar 1984 ontstaat een enorme rel rond het Speeltuiverbond, dat ook in Betondorp actief is en gevestigd is op de Zaaiersweg. De wereld van de speeltuinverenigingen wordt van oudsher gekarakteriseerd door familiebanden en vriendjespolitiek. Uiteindelijk weet de overheid door een krachtdadige

ingreep het zittend bestuur tot aftreden te brengen. Later fuseert het verbond met de Federatie van Kinderverenigingen en het R.K. Amsterdams Speeltuinen Verbond tot de O.S.K.A., de Organisatie van Speeltuin- en Kinderverenigingen Amsterdam.

Het jaar 1984 is ook het jaar van de oprichting van het Praathuis in de Brinkstraat, op de locatie waar tot voor kort Café Betondorp gevestigd was. In eerste instantie is het Praathuis – naar het Praathuis uit de Fabeltjeskrant - als koffiehuis bedoeld, maar het begint zich steeds meer te ontwikkelen als café, compleet met bar. De ruimte staat vol met artikelen op het gebied van elektronica die door Theo van der Meer gespaard zijn: schakelaars, schakelkasten en bordjes met hoogspanning er op. Het café wordt voor de helft door Betondorpers en voor de andere helft door mensen uit Diemen en Duivendrecht bezocht. Het praathuis kent zijn hoogtepunt in de jaren negentig.

Figuur 31 Exploitanten van het Praathuis

Dieptepunt van de Amsterdamse verloedering wordt in de jaren negentig bereikt, en voor Betondorp is de trammoord op Betondorper A. van Veen daar wel exemplarisch voor. De 53-jarige van Veen wordt op zaterdag 24 november 1991 in tram 9 onder toezicht ook van tientallen passagiers door twee personen doodgestoken. Ook zijn 52-jarige echtgenote wordt geslagen en in haar rug gestoken. Volgens het GVB is tegen dergelijk zinloos geweld niets te beginnen. Alhoewel de politie een intensieve speurtocht opzet, worden beide daders nooit gevonden. Het is een sombere tijd in Amsterdam. De multiculturele samenleving heeft voorsnog niet het resultaat opgeleverd dat er van verwacht werd, en het

is de tijd van de opkomst van politieke partijen als de Centruumpartij en de Centrumdemocraten. Het Parool gaat poolshoogte nemen in Betondorp en de stemming is daar bepaald bedrukt.

Voor een bewoner, die al zeventien jaar in het rooie dorp woont, is Betondorp allang Betondorp niet meer. “De Centrumdemocraten zijn hier sinds de laatste verkiezingen de tweede partij [zij behaalden 15%, redactie, en haalden daarmee in Betondorp de meeste stemmen van heel Amsterdam]. Vindt u ’t gek? Steeds meer buitenlanders, steeds meer criminaliteit. Die gozers in de tram waren volgens de politie ook negroïde types. Ik weet zeker dat de Centrumdemocraten straks nummer één is, net als in Antwerpen.”

Volgens welzijnswerker Jan van de Vegt van het wijkcentrum valt het echter juist reuze mee in Betondorp. Er bestaat wel degelijk gajes in de buurt, maar dat zijn juist de mensen die met een grote smoel altijd naar buitenlanders wijzen. Er wonen relatief weinig buitenlanders in Betondorp, aldus Van de Vegt, slechts 7%. Maar de bewoners ervaren de buitenwereld nu eenmaal als erg bedreigend.

“De problemen in Betondorp zijn aanmerkelijk kleiner dan in wijken als de Indische Buurt en de Bijlmermeer, maar omdat Betondorp zo’n gesloten gemeenschap is lijken ze voor de bewoners duizendmaal groter. De sociale controle is zo drukkend dat afwijkend gedrag hier veel minder getolereerd wordt dan elders. De paar heroïneprostituees roepen het schrikbeeld op van een De Ruyterkade; enkele gekraakte panden het schrikbeeld van de krakersrellen in de Staatsliedenbuurt. Bij zich vestigende Surinamers krijgt men de Zeedijk voor ogen. In Betondorp weet iedereen alles van elkaar en dat wil men graag zo houden.”

In september 1995 ontstaat een rel in Betondorp naar aanleiding van een interview in Trouw met supermarktondernemer Ruud Duiker, die de A-markt in het dorp exploiteert. Duiker klaagt namelijk over de enorme hoeveelheid diefstallen die in zijn winkel worden begaan. Volgens hem kost dit hem ongeveer 700 gulden per week, zo’n 35.000 gulden per jaar. “Je bent meer politieagent dan ondernemer,” stelt de A-markt exploitant. Volgens hem wordt driekwart van het gestolen bedrag bovendien door bejaarden uit de buurt gestolen.

De ondernemer stelt dat toen hij drie jaar geleden begon, diefstallen vooral gepleegd werden door jongeren, junks en alcoholisten. Inmiddels is dat totaal veranderd volgens de ondernemer, en zijn het vooral AOW-ers die met hun inkomen niet rond kunnen komen, die bij hem in de winkel proletarisch komen winkelen. Duiker noemt vele voorbeelden van betrapte bejaarden, die na de toegang van de winkel ontzegd te hebben gekregen, de volgende dag gewoon weer terugkomen om hun roofzuchtige praktijken voort te zetten.

Het interview in het landelijk dagblad wordt de ondernemer in het dorp niet in dank afgenomen. “Die man moeten ze in het kruis schoppen,” aldus de reactie van een Betondorper in een volgende uitgave van het dagblad. “Je gaat achter de rug om toch niet je klanten beschuldigen? Terwijl hij het juist van de oude mensen moet hebben. Nu krijgt hij helemaal geen klanten meer.” Diverse bejaarden worden door de kwaliteitskrant geïnterviewd. Allen ontkennen ten stelligste dat Betondorpse bejaarden stelen. “Dat doen bejaarden niet, dat doen alleen buitenlanders,” is de tendens. “Bejaarden stelen niet. Ze hebben vroeger armoede gekend en gevochten om het beter te krijgen. Het lijkt me allemaal overdreven.”

De eigenaar van de A-markt weigert verder commentaar te geven en gaat over tot de orde van de dag: het bewaken van zijn spulletjes. Zo heeft de naam van Betondorp in de pers zijn dieptepunt inmiddels wel bereikt. Het is inmiddels een soort sport voor de Amsterdamse media geworden om een kankerende Betondorper op te voeren. Dat door verreweg het grootste deel van de bewoners van het Tuindorp niet op de Centruumpartij gestemd wordt, is geen interessant nieuws.

9. Herstel en opmaat tot nieuwe bloei

De ongelukkige situatie waarin Betondorp in de jaren is terechtgekomen, zal niet door iedereen op die manier beleefd zijn. Ongetwijfeld zijn bovengenoemde narigheden door veel Betondorpers niet opgemerkt. Zij hebben een fijne tijd in het dorp gehad, hebben wel het verdwijnen van instellingen en winkels meegeemaakt, maar zijn niet geraakt door de verandering die de tijden met zich meebrachten. Toch staat Betondorp in de jaren negentig bijna voortdurend negatief in het nieuws. Het is misschien ook wel iets typisch voor het beeld van de oude Betondorper van die periode: het kankeren op overheid, instellingen, instanties en woningbouwverenigingen, die hen in hun beleving in de steek hebben gelaten. Het wordt daarom tijd voor de verantwoordelijke overheid om nieuwe maatregelen te nemen.

De werkgroep Betondorp start in 1993 een onderzoek naar de leefbaarheid van de wijk. Het onderzoek komt in 1994 in twee delen uit. Directe aanleiding is het steeds verder onder druk komen te staan van het sociale pakket dat de Amsterdamse overheid de buurt kan aanbieden. De laatste school dreigt te sluiten, de wijkagent is al weg, het aanbod in de speeltuin is sterk verminderd, de volkstuinten zijn al langere tijd verdwenen, de winkels verdwijnen één voor één en nu dreigt de bibliotheek ook nog te verdwijnen. Betondorp is sterk vergrijsd en accepteert daarbij niet gemakkelijk nieuwkomers. Kinderen worden als hinderlijk beschouwd. De sfeer is zeer matig en de bewoners kankeren veel.

Het merendeel van de bewoners is dan ook ouder dan 50 jaar. Een groot aantal van hen wordt geïnterviewd en er komen stellingen op tafel waarover gediscussieerd wordt. De analyse is dat de aanleg van de ring - een lawaaierige en stinkende hoge muur die het uitzicht belemmert - het gevoel van geïsoleerd zijn door het dorp sterk heeft bevorderd. Ook geeft de tweewekelijkse bezetting door verkeer door het Ajax-publiek een gevoel van machteloosheid. Er wonen relatief veel mensen met lagere inkomens in Betondorp, die er niet weg willen. Ze ervaren Betondorp als uiterst onveilig, terwijl de cijfers op hun beurt uitwijzen dat Betondorp tot de allerveiligste gebieden van Amsterdam behoort.

Misschien de belangrijkste kritiek die bewoners in het rapport hebben, is dat ze niet betrokken worden bij de plannen door stadsdeel, woningcorporaties en welzijn. De bewoners zouden graag betrokken worden, maar doen niet mee. Ze worden met oplossingen geconfronteerd waarover ze niet hebben meegepraat. Het rapport adviseert daarom de mensen eerder bij de uitvoering van plannen te betrekken.

Bijzonder te lezen is dat veel betrokken bewoners een speciaal wijkzorgcentrum niet nodig vinden en ook niet dat er één belangenorganisatie voor de buurt moet

komen. Het aanbod in het buurthuis komt niet overeen met de wensen van de bewoners. Bewoners vinden dat de wijkagent weer terug moet komen. De school moet blijven en de winkels ook; de laatste moeten goedkoper worden. Hondexcrement is een probleem. De reinigingsdienst zou beter moeten vegen. Er wordt veel te hard gereden en overal op de stoep geparkeerd. Onderhoud van het groen kan beter.

Dit wat betreft de in 1994 onderzochte situatie. Het is moeilijk tot niet doenlijk de geschiedenis van de eigen tijd te beschrijven. Wat wel gezegd kan worden, is dat de situatie sinds 1994 sterk verbeterd is. Dit heeft te maken met de nieuwe lijn van bewonersparticipatie die wordt ingezet. In 1999 viert Betondorp het 75-jarig bestaan en komt er een aardig boekje uit, een jubileumfotoboek samengesteld door onder andere Jannie Leenders, die zich gedurende de komende periode intensief zal inzetten voor het dorp. Een ingrijpende verandering in deze periode is het vertrek van Ajax, dat van 1934 tot 1996 sterk de sfeer van het dorp bepaalde.

Participatie is vanaf het aannemen van de participatienota door stadsdeel Oost-Watergraafsmeer in 2004 het toverwoord in Betondorp. Een positieve rol speelt in dat kader Buurtbeheer, voortgekomen uit de al in 1960 opgerichte Werkgroep Betondorp, die destijds werd opgericht om de diverse belangengroeperingen (huurders-, speeltuin- en winkeliersverenigingen) te bundelen. Buurtbeheer, dat sinds 1992 door het stadsdeel gesubsidieerd wordt, geeft een eigen nieuwsbrief uit, eerst *De Betondorper* en later de *Nieuwsbrief Betondorp*. Buurtregisseurs en buurtmeesters doen hun intree; de samenwerking met Stadsdeel en woningcorporaties wordt nadrukkelijk steeds gezocht. Ook Participatie Betondorp bemoeit zich bewust en proactief met openbare-ruimtevragestukken, ondersteunt het realiseren van een monument voor Joods Betondorp door Annie Ducrocq, in samenwerking met de voormalig Joodse voetbalclub W.V.-H.E.D.W. (Wilhelmina Vooruit – Hortus Eendracht Doet Winnen) en met enige tegenwerking van het Stadsdeel, als we Annie mogen geloven (in 2015 onthuld door Julius Vischjager), en organiseert de 4 mei viering. Vandaag de dag is daar ook het project Namen en Nummers Betondorp onder leiding van Marion Nagel aan gekoppeld, waarbij vermoorde Joodse bewoners met een bordje herdacht worden.

Figuur 32 Annie du Crocq bij 90-jarig bestaan Betondorp

Ik noem hier nog enige hoogtepunten sindsdien. De A-markt weet zich gelukkig ondanks de ernstige moeilijkheden in de jaren negentig nog decennia te hand-

haven, totdat enkele jaren geleden helaas de handdoek alsnog in de ring moest worden geworpen. Ook slagerij Korrel is dicht. Boodschappen kunnen nu gedaan worden bij Priscilla en King aan de Brinkstraat, en gelukkig is op de Brink nog altijd bakkerij De Lekkernij. We hopen dat ook graveerbedrijf O. Dias, die al sinds lange tijd aan Middenweg 400 gevestigd is, het knagen van de tand des tijds doorstaat. Dit zal niet gemakkelijk zijn sinds het vertrek van Ajax.

Langs het Onderlangs oefent rond 2010 een Jeu de boulesclub; later wordt een Cruiff-court aangelegd. En wederom vindt een enorme renovatieronde plaats, die vandaag de dag nog niet is afgerond. Er komen inmiddels ook koopwoningen vrij in Betondorp; een enorm ingrijpende verandering waardoor de bevolkingssamenstelling definitief gewijzigd wordt. Er is inmiddels ook een buurtdominee, Margrietha Reinders, en Betondorp Live! zorgt als buitengewoon geweldig initiatief van Eugène en Naomi, woonachtig in Betondorp sinds 2015, al jaren voor concerten en meerdere activiteiten op de Brink. In De Avonden kan men goed drinken maar vandaag de dag ook steeds beter eten. Tijdens de coronacrisis stapten allerlei initiatieven naar voren die er voor zorgden dat behoeftigen van goede maaltijden bleven voorzien. Een aantal van hen is vandaag de dag nog steeds actief, waaronder Carleen de Lange en tegenwoordig ook Marja Remesar, uit de (Betondorpse) school van Peter (Gualtherus) en Fran. Ook heeft Betondorp een eigen partij, de Partij van de Dialoog van Andy Knijpinga. De Green Lotus op de Brink is zich aan het ontwikkelen tot alternatief buurtcentrum, en ook is er een Huiskamer van het Leger des Heils in de buurt verschenen. En nog eindeloos meer initiatieven vinden plaats, die ik hier helaas niet allemaal stuk voor stuk kan opnoemen. Kortom, er gebeurt genoeg in Betondorp, dat sinds 30 november 2022 een beschermd stadsgezicht is.

Betondorp is vandaag een prettige woonwijk geworden, met een meer gemixt woningaanbod dan eerder. Het aantal kinderen is weer aan het groeien geslagen en alhoewel er nog geen nieuwe basisschool is opgericht, zijn er in ieder geval kinderopvanglocaties. Winkels en horeca blijft nog een probleem. De Zuiveltuin wordt door bewoners onderhouden en ook elders, aan de Zaaiersweg,

Figuur 33 Bierbrouwerij op de Zaaiersweg

wordt gekweekt. Betondorp kent meerdere bierbrouwerijen, waarvan die van Erwin Matzer.

De Beton Groen Toer laat onder andere kinderen zien hoe mooi de natuur is. Kunstzinnig is Betondorp altijd gebleven, gezien de vele kleine ondernemingen op dit gebied. Er worden prachtige tentoonstellingen georganiseerd door made.in.betondorp van Eric Meursing, en de beroemdste componist van Betondorp is vandaag de dag Robin de Raaff. Wandelingen rond geschiedenis, architectuur en cultuur van Beton-dorp worden gehouden door Maartje van Dijk.

De sociale dynamiek rond het 100-jarig bestaan van het dorp is daarbij met name fascinerend, omdat de centrale maar ook zeer oude vraag wederom is in hoeverre de hedendaagse bewoners in staat kunnen worden geacht om ook zonder ondersteuning van stadsdeel, woningcorporaties en welzijnswerk een eigen koers te bepalen en varen en op eigen wijze bij te dragen aan het welzijn van het dorp, en zo ja, hoe vervolgens deze voormalig bevoogdende partijen zich daar dan toe dienen te verhouden in een nieuwe ondersteunde rol. Dit boekje maakt nadrukkelijk ook een onderdeel uit van die zoektocht.

We zijn benieuwd wat de toekomst voor Betondorp brengen zal!

BEROEMDE BETONDORPERS

Willeke van Ammelrooy

Willeke van Ammelrooy werd op 5 april 1944 geboren als Willy Geertje van Ammelrooij en woonde in haar jeugd korte tijd in Betondorp. Ze is bekend als actrice en is getrouwd met de zanger Marco Bakker.

Frederik van Beeren

Frederik van Beeren (1898-onbekend) staat in de jaren dertig als de Ghandi van Betondorp bekend. Hij is van mening dat hij zelf Christus is en zijn vrouw Maria. Dit leidt bij zijn echtgenote tot diverse zelfmoordpogingen, waarbij zij ook hun beider kind om het leven tracht te brengen. Van Beeren wordt in Amsterdam de Ghandi van Betondorp genoemd, omdat hij vanuit Betondorp in witte kleding naar de Dam komt om te protesteren tegen het kapitalisme.

Freek van den Berg

Freek van den Berg werd geboren op 29 mei 1918, stierf op 13 juni 2000 en was een Nederlands kunstschilder, die in zijn jeugd in Betondorp woonde en vanaf zijn 12e begon te schilderen. De schilderijen van Freek van den Berg zijn kleurig en zijn stijl lijkt wat fauvistisch. Zijn schilderijen verkopen goed en leveren vandaag de dag gemiddeld enige duizenden euro's op.

Linda van den Berg

Linda van den Berg (1966) is een Nederlands schaatster en wielrenster en komt uit Betondorp. Linda woonde in de jaren tachtig in Betondorp.

Wim Bijmoer

Wim Bijmoer werd geboren op 24 juli 1914 en overleed op 29 september 2000. Wim was illustrator en decor- en kostuumontwerper. In de jaren dertig van de twintigste eeuw was Wim sterk betrokken bij de aan de S.D.A.P. gelieerde Arbeiders Jeugd Centrale, het AJC onder leiding van Koos Vorrink. In de jaren vijftig wordt hij bekend als illustrator van Annie M.G. Schmidt, de beroemde kinderboekenschrijfster, die hij in 1946 ontmoette op de redactie van het Parool.

Truida Bonnet

Geertruida Johanna – Truida – Bonnet (1920-2014) deed als turnster mee aan de Olympische Spelen van 1948 in Londen en in 1952 aan de Olympische Spelen in Helsinki.

Fré Cohen

Zaaiersweg 125 is het adres waar de beroemde schilderes, tekenares en grafisch kunstenaar Frederika Sophia (Fré) Cohen (Amsterdam, 11 augustus 1903-Hengelo, 12 juni 1943). Fré Cohen had een volkomen geassimileerde, seculiere achtergrond. Zij voelde zich op geen enkele manier meer betrokken bij het religieuze Joodse leven. Fré Cohen was klein, donker en bewegeijk, zodat ze op de Stadsdrukkerij als bijnaam Saartje Wip kreeg. Ter nagedachtenis aan Fré Cohen werd brug 341 tussen de Zaaiersweg en de Middenweg door de Gemeente in 2016 hernoemd tot Fré Cohenbrug.

Johan Crujff

Johan Crujff is een wereldberoemde voetballer, die in zijn jeugd in Betondorp woont en de zoon is van de uit de Jordaan afkomstige groentehandelaar Manus Crujff. Op de Brink is in baksteen een monument aan hem gewijd.

W. Th. Daems

Wiggele Theodorus Daems is wetenschapper en professor aan de Universiteit van Leiden. Hij studeerde en promoveerde in de geneeskunde, en was gespecialiseerd in microscooponderzoek. Uit eerbetoon werd een taxon naar Daems vernoemd. Ook zou er een boek bestaan Brieven van W.Th. Daems aan Maarten Biesheuvel, maar daar vonden wij op het internet verder geen spoor van terug.

Ed van der Elsken

Ed van der Elsken (1925-1990) was de beroemde fotograaf van de hippietijd. Hij groeide op in Betondorp, waar zijn vader meubelmaker was.

Marije Geursen

Marije Geursen (1974) is een bekend edelsmid.

Bobby Haarms

Bobby Haarms was jarenlang assistent trainer bij Ajax. Hij werd geboren op Middenweg 210.

Eva Hoeke

Eva Hoeke (1979) is journaliste.

Bob de Hon

Bob de Hon (1938) is een PvdA-politicus afkomstig uit Betondorp. Zijn vader werkte bij Werkspoor. De Hon promoveerde in de natuurkunde en was van 1990 tot 2002 burgemeester van Diemen.

Arie Keppler

Arie Keppler (1876-1941) was directeur van de Gemeentelijke Woningdienst Amsterdam.

Andy Knijpinga

Andy Knijpinga is oprichter van de Partij van de Dialoog, die zowel in Almere als in Amsterdam deelnam aan de gemeenteraadsverkiezingen.

Isaïc van Kollem

Isaïc van Kollem (1889-1943) was meer dan 10 jaar voorzanger van de synagoge van Betondorp. Enige tijd werden de diensten op zijn huisadres, Brinkstraat 19, georganiseerd.

Achmed de Kom

De in Parimaribo geboren Achmed de Kom (1959) was een beroemde Nederlandse sprinter en Nederlands kampioen en woonde in de jaren tachtig in Betondorp.

Jaap Koopmans

Jaap Koopmans (1933-1996) was een bekend journalist, dichter en romancier.

Figuur 34 Andy Knijpinga en de auteur van dit boekje

Tim Koopmans

Tim Koopmans (1929-2015) was een beroemd rechtsgeleerde. Hij was onder andere lid van de commissie-Davids, die onderzoek deed naar de besluitvorming rond de politieke steun aan de aanval op Irak in 2003.

Lucas van der Land

Lucas van der Land (1923-1984) was politicoloog.

Mara Liem

Mara Liem (1980) nam op haar slaapkamer in de Schovenstraat de CD *Strawberry Hermitage* op.

Frederik Johan Wilhelm Löwensteyn

Frederik Johan Wilhelm Löwensteyn (1922-1993) was hoogleraar. Löwenstein promoveerde in 1959 op het gebied van vennootschapsrecht.

Jan Mens

Jan Mens (1897-1967) was een bekend socialistisch schrijver in de jaren vijftig.

Jo Moerman

Jo Moerman was een bekende persoonlijkheid in de wereld van de atletiek en was in 1968 chef déquipe van de Nederlandse atletiekploeg. Jo Moerman schreef onder andere het boek *Atletiek*. Moerman stierf 1981 op 68-jarige leeftijd aan een hartaanval in zijn woning.

Pelle Mug

Pelle Mug (1934-2021) was een bekend PvdA-politicus.

Max Nabarro

De bekende diamantbewerker, explicateur en vakbondsman Max (eigenlijk: Mozes) Nabarro (1889-1977) woonde voor de oorlog in Betondorp, op de Veeteeltstraat 103 huis. Een explicateur geeft toelichting bij stomme films. Dat deed Nabarro in de jaren twintig. Ook zong Max Nabarro voor de VARA en had hij na de oorlog een eigen cabaretprogramma.

Nescio

Nescio, eigenlijk Jan Hendrik Frederik Grönloh (1882-1961) was een Nederlands schrijver.

C. Ockeloen

Karel Ockeloen (1924-1995) was PvdA-burgemeester van Terneuzen.

Mike Passenier

Mike Passenier (1969) is een Nederlands vechtsporter en tegenwoordig sporttrainer.

Henk Raaff

Henk Raaff (1938) is filmmaker en auteur, maakte een documentaire over Betondorp en schreef onder andere de wandelboeken *Stappen* en *Stappen in Europa*. Henk Raaff groeide op in Betondorp in een socialistische omgeving, waarin de AJC een belangrijke rol speelde en liefde voor de natuur in de hand werkte.

Robin de Raaff

Robin de Raaff (1968) is een hedendaagse componist.

Gerard van het Reve

Gerard van het Reve (1923-2006), zich noemende Gerard Reve, was een Nederlands schrijver die in de jaren zestig en zeventig tot 'de grote drie' werd gerekend.

Gerard van het Reve Senior

Gerard van het Reve Senior (1892-1975), vader van de zich later noemende Gerard Reve en Karel van het Reve, werd geboren in Enschede en kwam uit een Rooms-Katholieke familie. De vader van Gerard was een bewonderaar van Domela Nieuwenhuis en zo kwam Gerard bij het communisme terecht, min of meer de opvolger van het anti-parlementair anarchisme van Nieuwenhuis en zich sterk tegen het socialisme van Troelstra opstellend. Reve wordt in 1918 journalist van het communistische dagblad de Tribune en blijft daar ook gedurende zijn tijd in Betondorp artikelen voor schrijven. Verder is hij lid van de Communistische Partij Holland (C.P.H., later C.P.N.), levert bijdragen aan diverse tijdschriften (Links Richten, Feiten uit de Sovjet Unie) en schrijft boeken. Van het Reve heeft nauwe contacten met Moskou, maar schrijft in de Tweede Oorlog en daarna ook voor het Parool.

Karel van het Reve

Karel van het Reve, broer van Gerard van het Reve, was hoogleraar Slavische Letterkunde in Leiden en publicist.

Marcel Roosmalen

Marcel Roosmalen (1968) is een Nederlandse journalist, columnist en schrijver.

Leo Schatz

Leo Schatz (1918-2014) was een kunstschilder.

Louis Schrikkel

Louis Schrikkel (1902-1995) was kunstschilder en oprichter van de kunstenaarsgroep de Populisten.

Meijer Sluijser

Meijer Sluijser verliest in de oorlog zijn hele familie en schrijft in de jaren vijftig een reeks boeken als herinnering aan Joods Amsterdam, zoals *Hun lach klinkt van zover*, en *Er groeit gras in de Weesperstraat*. Meijer is socialistisch en schrijft ook in diverse kranten en tijdschriften. Voor de oorlog woont hij met vrouw en kinderen, die samen met hem naar Engeland weten te ontkomen, aan Zaaiersweg 89 beneden.

Claudia Straatmans

Claudia Straatmans (1968) was hoofdreacteur van de Marie Claire en de Nouveau.

Claudio Tapia

Claudio Tapia (1966) publiceert in 2013 vanuit de Tuinbouwstraat *The Hand of Himanya, a novel*.

Theo van Tijn

Theo van Tijn (1927-1992) was van radicaal-socialistische afkomst en promoveerde in 1965 met een proefschrift getiteld *Twintig jaren Amsterdam. De maatschappelijke ontwikkeling van de hoofdstad van de jaren '50 der vorige eeuw tot 1876*. Later werd hij hoogleraar in de economische en sociale geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Theo woonde in de Veeteelstraat en beschouwde zichzelf als Marxist.

Samuel Verdoner

Samuel Verdoner (1911-1944) was de latere gazzen van de synagoge van Rechouwous in de Indische Buurt. Hij woonde op Brinkstraat 55.

Ger Verrips

Ger Verrips (1828-2015) was een Nederlands schrijver van protestant-christelijke achtergrond en woonde enige tijd in Betondorp. Later werd Verrips communist.

Figuur 35 Samuel Verdoner

Simon Vinkenoog

De beroemde dichter en kunstenaar Simon Vinkenoog woont rond 1947 enige tijd in Betondorp.

Carol Voges

Carol Voges (Carel Willem Voges, 1925-1901) was een bekend Nederlands illustrator, striptekenaar en schrijver. Hij illustreerde onder andere vanaf 1945 Pa Pinkelman van Godfried Bomans. Carel woonde in de Brinkstraat 20-1.

Adrianus J. Vriens

Adrianus J. Vriens (1896-1979) was de eerste pastoor van Betondorp en was meer dan 20 jaar aan de parochie verbonden.

Leo van Wijk

Leo van Wijk (1946) is de man die de fusie van KLM en Air France tot stand bracht. Hij was een jeugdvriend van Johan Cruyff en speelde ook op hoog niveau bij Ajax.

Wout Woltz

Wout(er) Woltz (1932) werd geboren in Betondorp, woonde in de Akkerstraat, kwam uit een socialistisch vakbondsmilieu en was journalist bij het socialistische dagblad Het Vrije Volk en later bij het Algemeen Handelsblad. Na de fusie van het Algemeen Handelsblad met de Nieuwe Rotterdamsche Courant was Woltz hoofdredacteur van 1983 tot 1989. Ook was Woltz bijzonder hoogleraar persgeschiedenis aan de Erasmus Universiteit in Amsterdam. Samen met zijn dochter Anna schreef hij in 2006 de jeugdroman *Post uit de oorlog*. Op latere leeftijd woont Woltz in het sjeike Haagse Benoordenhout.

